

मात्याः तानहतेनवाससाप्रध्याद्य आज्यस्थाल्याः प्रचरण्या चतुर्गृहीतंगृही
 त्वाप्रध्यादनार्थस्यवाससोदशायां हिरण्यं बध्वा ज्येष्ठायस्त्रुग्देवास
 सांतमुपनियम्य शालामुखीयं गार्हपत्यकर्मभ्यो नवस्यंतिपरिविच्य
 द्वेसमिधावाधायतास्मिन्चैसर्जनहोमीयं जुहोति शेषमाहुतित्रयां धृक्
 त्वा। त्वं सोम तनूकृद्भ्यो दे० सिरुह्यं स्वाहा सोमायेदं जुषाणे अ
 भुराज्यस्यवेतु स्वाहा। सोमायेदं शेषमाज्यस्थकरोति। शालामुखीये
 ग्निप्रणयनान्यादीप्रयतिसिकताश्चोपयमनीरुपकल्प्यते अथ ब्रह्मा य
 राशो सहापरेण शालामुखीयमुदङ्कृति क्रम्य दक्षिणेनाध्वर्युः सर्वाणि
 द्रव्याणि राजानं नीत्वा अन्यस्मैवादायपत्नीममत्यां श्रान्तरेण निर्गत्य बहिः ७४

देव्याणां परिकर्मिणामभ्यन्तरं बभूव राजानं प्रत्यादायोत्तरेणाग्निं धारय-
 नास्ते अध्वर्युः उद्यधृती धममुपयन्त्युपयमनीरुपयते धार्यमाणे त-
 मुद्धतमग्निं दक्षिणेन राजानं नीत्वा वाह्यो गूला पुरस्तात् स्रग्वादा ब्रह्मण आ-
 सीनो ग्रीधेनेष्टे वा प्रयच्छति ततस्ततो पश्यते धार्यमाणे ध्वर्युस्तदग्नी-
 योमाभ्यामुद्दिश्य अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुब्रहीति संप्रेष्य-
 तिविरनूक्तायो। अथ नो अग्निर्वरिवः कृणोऽवाजसातौ। इत्यग्निं प्रथमाः सोमप्र-
 थमाः सोमप्रथमावाग्नां चो गच्छति तावदनुग्रादाद्याज्यादीनि च द्रव्याणि हरन्ति
 तान्यनुगच्छन्त्यमात्यास्तान् अध्वर्युः प्रथमान् वारब्धान् अनुनयन्त्यग्नीषो-
 मीयं पशुं आग्नीध्र्यं धिष्यन् सर्वे यथोक्तं यथाक्रमं द्रव्यै रवतिष्ठन्ते। ततो

ब्रह्मान्यस्मै राजानं प्रदाया ग्रीध्रीयं परीत्या परेणाग्निं राजानं प्रत्यादाय दक्षिणतो धिस्त्र्य
 स्योपविशति। अथाध्वर्युरग्नीध्रियेन मुनिं प्रतिष्ठाप्य परिस्तीर्य अग्नेन यत्सुप्थारा
 ये अ० उक्तिं विधेम स्वाहा इत्याग्नीये जुहोति अग्नय इदं शेषमाज्यस्य करोति निदधाति
 ग्रावो वायव्यानि द्रोणकलशं च मसां श्वातिहरं त आग्नीध्रे निधायाति गच्छंति परिक
 र्मिणः ब्रह्मान्यस्मै राजानं प्रदाय यथेतत्प्रत्येत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धिस्त्र्य उत्तरेणे
 व च ग्रावादीनि द्रव्याणि गत्वा बाह्यो भूत्वा बर्हिषादीनि द्रव्याणि चागच्छंति
 तेषां ब्रह्मा हविर्धानस्य पूर्वमपरं नाकारमुपसृत्वा वातिष्ठते इतरे पूर्व
 हविर्धाने मवतिष्ठंते अथाध्वर्युरन्वारभमाणेः स्वहोत्तरेणाग्नीध्र्यग्रा
 वादीनि च परीत्योत्तरवेदिं गत्वा उरुविलो विक्रमं पतितिरस्वाहा इत्युत्तरवेदिं जु

७५

CC-0. Mrugendra Vinod Collection. Digitized by eGangotri

स

देवानुषागाः। इति शकटेशानमानमभिष्टुतिः। इदमहं मनुष्यो म
नुष्यान्स० रायस्योषेण। इति प्रदक्षिणमावर्त्तते। नमो देवेभ्यः इति प्रा
चीनमंजलिं करोति। स्वधा पितॄभ्यः इति दक्षिणां। इदमहं निर्वरुण
स्य पाशात्। इति यथेतद्विधानादुपनिष्क्रामति। सुवरभिविरव्येभ्यो
सर्वेभ्यस्तमनुवीक्षते। वैश्वेतिरंज्योतिरिहैत्या वनीयं परेक्षते। ब्रह्मा
अध्वर्यवे राजानं प्रदाय यथेतं प्रत्येत्या परेणोत्तरवेदिमतिक्रम्य द
क्षिणत उपविशति। यजमानः। अग्ने ब्रतपते त्वं ब्रतानां ब्रतपतिरसि
याममतनूस्त्वय्य० ब्रतिनो ब्रतानि इत्यवांतरदीक्षां विसृजते वि
तरां मे खला सभाय धृते वितरां भुष्टी कुरुते स्वाहाय सत्वाचिवाचं

७६

ते विसृज्य इति द्विः पुष्टीवा विस्त्रज्य यथा सुखमतर्ध्वं हस्ताभ्यां चरति।
 एवं याजमाने कृते। प्रकृतिवदिध्मा बर्हि रासादयति। आज्यादीनामादा
 तारः अग्नीधो मीयस्य च नेता सादनकालादुपाकरणकालाच्चावतिष्ठं
 ते एव प्रोक्षणी रभिर्मंत्र्य ब्रह्माणमां मंत्र्य प्रसूत इध्मं वेदिस्तरणदेशं
 च प्रोक्ष्य प्रोक्षितमेव देशं प्रोक्षणा शेषं निनीय प्रस्तरं तूष्णीं
 गृहीत्वा तस्मिन् याजमाने प्राणापानाविति पवित्रे अपि सृज्य ब्रह्म
 णे प्रदाय स्तीर्णे नैव बर्हिष्या नंतरितत्वात्। अनंतर्धाय तणेः शुल्ब
 मेव स्तीर्त्वा परेणोत्तरवेदिदेशं यावती प्राकृता वेदिस्तावतिदेशं मे
 त्रेणातिथ्या बर्हिर्यथा दर्शपूर्णमासयोस्तथा स्तृणाति अनूयाजा

धेउन्मुकेउद्गृह्येतदाद्याज्यासादनांतंकृत्वाअथयत्तःपंचहोत्राभि
 मृष्टे।यूपसंमानेनअतिपद्यते।देवस्यत्वा०ददेभि रसिनाशिरक्षि।इत्य
 भिमादाय।परिलिखितमितित्रिःअदाक्षिणंयूपावटंपरिलिखति।
 अधर्मंतर्वेद्यर्धबहिर्वेदिपरिलिख्यअग्नीधूपावटंरव्नोपरमंमिति
 द्व्यगुलेनत्र्यंगुलेनचतुरंगुलेनवोपरमातिरवेनतादितिसंप्रैष्यत्यु
 परमानंरवात्वा।यत्तेशिक्षःपरावग्नीत्तक्षाहस्तेनवाश्याआपस्ते
 तद्यशियाःपुनातुशुचयःशुचै।शतेयूपंप्रक्षालयतियवमतीःप्रो
 क्षणीःकृत्वापृथिव्यैलेतिमृउंप्रोधाति।अंतरिक्षायलेतिमध्यं।
 दिवेलेत्यग्रं।शुद्धतांलोकःपितृभ्योदत्तःशतेयूपावटेषोबनयति।

७७

णायानुब्रूहीति संप्रेष्यति । उदिवंस्तमानां तरिक्षं पृणपृथिवीमुपरेण
 दृष्ट्वा इत्युच्यते । ते ते धामान्युश्मसी गम० भातिभूरेः इत्यवष्टे निद
 धाति । विलोः कर्माणि पश्यत । तद्विधोः परमपदं इति द्वाभ्यां कल्प
 यति । अग्निना जित्वा सदिशं मिनोति । अस्रवानिं लोक्षत्रवनिं
 सु० निपयूहामि । इति प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति । अस्रदृष्टं रुक्ष
 त्रदृष्टं रुक्षजां षष्टं रुक्ष । इति मैत्रावरुणो न दं उने परिदृष्टं रुक्ष
 उन्मभयपृथिवीं मि० जादति । इति त्रदक्षिणमपो नु परिषिंच
 ति देवस्य स्तेति त्रिगुणां जिव्यायामां दार्मी रश्नाभादाय इदं वि
 लुर्वि० पा० सुरे इति सरश्ने न पाणिना यूपं त्रिरुन्मार्ष्टि । तद्वि

७८

लोः परमंप० ततां इति यूपस्याग्रं प्रेक्षते मूपायपरिवीयमाणायानु
 ब्रूहीति संप्रेष्यति परिवीरसिपरित्वादे० मानं मनुष्याः इति तयाना
 भिदग्धो त्रिः प्रदक्षिणं परित्यजति मध्ये वोत्तरमुत्तरं गुणं करोति
 रथविमदणीयसिप्रवयति। दिवः सूतुरथीति शकलमादत्ते। अं
 तरिक्षस्य त्वास्मानववगूहामि। इत्युत्तरेणाग्निष्ठां मध्ये मे गुणे
 स्वरुमवगूह्य पशुं स्नापयति अनास्तातपश्चंगविहीनत्वादिदोष
 निहृणार्थं प्रायश्चित्तं जुहोति। वसाहोमस्वन्पां पंचगृहीतंग
 हीत्वा दर्विहोमधर्मं जुहोति। प्रकारवो मननावच्यमानादे० घृ

हिराग्निभ्यां ता जुष्टमुपाकरोनि। बहिरासनादि। आग्निभ्यां ता जुष्टमुपाकरोनि। इत्युपाकृत्य।

हिराग्निभ्यां

ताची स्वाहा। अग्नय इदं अग्नावि लूगं हि धामा प्रजां तं नृधोऽन्तमुच्चरयेत् स्वाहा। अग्रा
 विष्णुभ्यां योराय ईशो शतसाय उवथो यः प०६ पुनः स्वाहा प्रजापतय इदं आराधयन्तु
 मय बाधस्व हूरमु० बाजरत्ना इरवा हा ईद्राये तं अन्नो नित्युजिः शतेनि। मिरध्व
 रं स० भिः सदानः स्वाहा। वायव्य इदं प०५ स्नपयति। इध्वलोद्धिः बहिरा
 आदत्ते। उपबी रसीति पूक्षशा स्वा० अ०। योनाभ्यां ता जुष्टमुपाकरो
 न्युपो देवा देवी विशा प्रागुर्व० तीरमध०। आजा पते जायमानाः० अ
 नुमन्यतां। इमं पशुं पशु पतंते अ० म० तुल्यं। बहिराग्निभ्यां ता जुष्टमुपाकरो
 यान्वपशुमुपाकरोति। वखा होमस्व या पंच गृहीतं गृहीत्या परि
 क्रम्य प्रजानंतेः परिगृ० शरीरैः स्वाहा। प०३ वरदं ये यामीश पशुपतिः० रय
 प्रजानतः प्रतिगृ० मं यातपथिभि० तितिह्य शरीरैः स्वाहा। यज० निर्जिताः संतु स्वाहा पशुपतय०
 रमेय नित्यं भाग्यं तुरा० चैव ध्यमानाननव० अ० मं वमानाः० स्वाहा०

७९

येवध्यमानमनु० विदानः स्वाहा॥ अग्निप्र०॥ पतिभ्यामिदं॥ ओथेरण्याः पश०
 विदानः स्वाहा॥ वायुप्रजापतिभ्यामिदं॥ पशु० पतिः पशवो विश्वरूपाः स्यदशाः
 ततैषां यं वज्रिरेदेवास्तस्वराऽनुमन्यतो॥ स्वाहा॥ पशुपतये स्वराऽनुमन्यतो॥
 अग्नेर्जनित्रमसि॥ इत्यधिमंथनशकलमादायापरेणाहवनीयं बर्हिचि
 निदधाति वृषणौ स्थः॥ इति प्राचौ दधौ शकले दधाति॥ उर्वश्यसीत्यधरा
 रणिमादत्ते॥ पुरुरना इत्युत्तरारणिं धृतेन क्ते॥ इत्याज्यस्थाल्या बिले अ
 नाक्ते॥ आयुरसि॥ समवदधाति॥ अन्नयेम् अमानायानुब्रूहीति संप्रेष्य
 ति॥ त्रिरनूक्तगयांगयत्रं धृदो नुप्रजायस्व॥ धृ० रद॥ जागतं धृ० स्व॥
 एतैस्त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य यथासुखमतर्ध्वमंथति॥ जातायानुब्रूहीति

जाति संप्रेष्यति। प्रक्रियमाणाया नुब्रूहीति प्रक्रियमाणे। भवतं नः सम
 नसौ स० मद्यनः स्वाहा। अग्नय इदं० अग्रेणोत्तरं परिधिसंभावानुप्रहर ॥ ५
 ति। अग्नविग्निश्चरति प्रविष्ट० गधेयस्वाहा। प्रहृत्य स्त्रुवेणाभिजुहोति
 जातायाग्नय इदं० देवस्य त्वेति द्विगुणां द्विव्यायामां दार्भीं रश्नामा
 दायतस्थरश्नां तेन पशोर्दक्षिणं बाहुमुन्माच्छि। अतस्त्वत्वादेन
 हविःपाशेनारभे। इति दक्षिणे पूर्वपादे धाशिरसि च प्रतिमुचति ध
 यामानुषान्। पुरस्तात्प्रत्ये च मुदं च वापशुं यूपे निमुनक्ति। तूष्णीं प्रो
 क्षणीः स० स्तुत्य अग्न्य स्तोत्रधीभ्यः प्रोक्षामि इति पशुं प्रोक्षति। अ
 पापं कुरसि। इति पाययति स्वात्तं चित्स देवं रूयं मापो देवाः स्व

देतनं। इत्यथस्तात्प्रोक्षति। सध्विधीनी प्रभृतीनि कर्माणि प्रतिपद्यते
 अयं वेदादि उत्तरमाधारमाधार्य पशुं समनक्ति। संते प्राणो वायुनाग
 ह्यतो। इति दक्षिणे धश्चिरसि जुह्वा समनक्ति। संयजमानैरेगानि। इत्य
 सोऽचारे। संयजतपतिराशिष्या इति मन्त्रसदि। भुवा समं जनप्रभृतीनि कर्मा
 णि प्रतिपद्यते। समक्तमग्निनेत्यादिसमानमाप्रवरात् देवदत्तश्च यत्
 दत्तश्च मानुषाविति होतुर्मेत्रावरुणस्य च नामनी गृह्णाति। संतु प्रेषा
 दि अनंतरं स्वानष्टमान्वृणीते आश्राव्य आत्याश्रानिते इन्द्रो होत्रा स्रज्
 दिव आष्टिर्व्या इति देवदत्तशर्मा मानुष इति होतारं अपि सृज्य
 त्वणं अमस्य उत्तरान्वृणति आश्रावयास्तु श्रोत्रं अग्निमाग्नीधा

दित्याग्नाध्रं। आश्रा० षट्। अश्विनाध्वर्यु आध्वर्यवान् इत्यात्मानं प्रति प्रस्था
 तारं च। अपूर्वा ज्येना जुष्टो वाचो भूया सं जु० हासरस्वत्ये स्वाहा सरस्वत्या
 इदं। सचान्तो म० सवर्धयगा० वर्तनि स्वाहा। सरस्वत्या इदं एताभ्यां प्रवृत्तो
 जुहोति। आश्रा० अस्तु० मैत्रावरुणो प्रशास्तारो प्रशास्त्रादिति मैत्राव
 रुणा इन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणात् इति ब्राह्मणा धृ० सिनं। मरुतः पोत्रादिति
 पोतारं। ग्रावो नैध्रादिति नैष्टारं। अग्निं देवानां विशां पुरस्तायं सुचन्य
 जमानो मनुष्याणां तयो रविस्थूरिगार्हपत्यं दीदायाग धृ० इति मा
 वासुराधायां संपृ० चानाविसंपृ० चानौत नम इति यजमानं जुष्टो वाचो
 भूया सजित्येताभ्यां प्रवृत्ततः प्रवृत्तो जुहोति धृतवती मध्वर्यो सुचन्या

स्यस्वेत्युच्यमाने जुहूपभृतावादाय सकृदतिक्रांतः यज० पृथिवीहोता अध्वर्युः
 आश्राव्यप्रज्ञा। आश्रिते समिद्धः प्रेष्येति प्रेष्य प्रेष्येत्युत्तरानादितस्त्रीनि
 द्याप्रकृतिवदनुमंत्रणं उपभृति त्रिभ्य आज्यमवशिष्यार्धमोपभृतस्य
 चतुर्थे समानीयाष्टमे सर्वं समानयते। चतुरोत्तरतश्च द्वाप्तमिद्धं इदं व
 संतमृतू० ग्रीष्मम० वर्षासतू० शरदमृतूनामिति पंचानां हेमंतशिशिरावि
 ति द्विः दशैष्ट्या। एकादशायाज्यमवशिष्य घृतेनाक्तौ इति सकृत् जु
 कारस्वरुस्वधिति अनक्ति द्वितीयं तूष्णीं स्वरुं सकृत् स्वधिति। घृतेनाक्तौ प
 शुत्रायेथा। इति ताम्यां पशुं स्वमनेक्ति। शमितरेषाते श्रिः प्रज्ञातास
 दित्यक्तांधारामादिशान् शमित्रे स्वधितिं प्रयच्छति। शूद्रो नुलोमजो

वाशमिता। यथास्थानं स्वरुमवगूह्य। पर्याप्तये क्रियमाणाया तु ब्रूहीति संग्रहेष्य
 ति। पर्याग्निकरणार्थत्वाहवनीयात्तदुल्मुकं। पुनस्तेनैव पर्याग्नितं न्यस्या
 हवनीयके। दक्षिणेन महावेदिगत्वा प्राग्वांशं यागतः। दक्षिणद्वारतो गा
 ह्येपत्यात्माजिहितादथ। आदायो ल्मुकमाग्रीधोयथेतत्तूल्मुकं हरेत्।
 वपामार्गेण ग्रीत्वा तु शामित्रे निक्षिपेच्चतं। पाकार्थमवशिष्याथ यथे
 तं हतसु ल्मुकं। न्यस्य प्राजिहिते गच्छेत्प्रथेतमिति निर्णयः। परि
 वाजिपतिः कविर० निदाशुये। इति पंच पर्याग्निकरोति पशुशामित्र
 देशं चत्वालं यूपमाहवनीये च त्रिः परिद्रव्यते। आज्यानि चेतोकेष्वां
 ये बध्यमानमनुबध्यमाना इति पर्याग्नौ क्रियमाणा

क्रियमाणेऽप्राप्यपा व्यानि जुहोति। आहवणीय उल्मुकं निधाय त्रिः पुनः
 पर्येति। प्रमुच्य पशुं आश्राव्य प्रत्याश्राविते। उपप्रेष्य होतर्ह व्यादेवेभ्य इति
 संप्रेष्यति। आधिरु होता प्रतिपद्यते। रेवंतीर्य जपति। प्रियधाविशत इ
 ति बर्हिभ्यं विपाश्रपणीभ्यां पृक्षशाखपाक्षपशुमन्वारभते यजमानो
 ध्वर्युश्च। नाना प्राणो यजमानस्य पशुं स्य कामाः। अध्वर्युर्यजमान
 मभिमंत्रयते। प्रास्मा अस्मिं भरतेत्युच्यमाने प्राजिहिता देवो ल्मुकमा
 दायाग्नीध्रः पूर्वः प्रतिपद्यते। उरो अंतरिक्षे सज्जुर्देवेन वातेनास्य हवि
 यस्त्वनायज। इत्यंतरेण चालालाकरा बुद्धौ निष्क्रामंति अयोरो
 अंतरिक्षेति सर्वे मंत्रजपंतुमीः सो ल्मुकः पूर्वमाग्नीध्रः स पशुः शमि

ताततः पृथक्तरु पशुं प्रोहन् अस्थाता तत्र गच्छति। अध्वर्यु यजमानश्च त
 मन्वारभ्यगच्छतः। उत्तरेण चालालंशामित्रदेशे उल्मुकं निधाय उत्त
 रेण शांमित्रमिति क्रामति। उदीचीनां अस्य पदो निधत्ता दित्युच्यमा
 ने। स मस्य तनुवा भववर्षी० च पाहि। उपाकरणयोर्बहिषोरन्यत
 रस्यागम्य मुदगग्रं वान्यस्यति। तस्मिन्नेन प्रत्यक्षिरसमुदीचीन
 पादं निध्नेन लमायुं कृण्वंतं संज्ञययता शक्यं प्रज्जुता दित्युक्ता पराङ्ग
 वर्त्तते यजमानो ध्वर्युश्च आग्नीध्र उल्मुकं न्युष्योपसमा दधाति। प्र
 तिप्रस्थाता च निवर्त्तते। यजमानः। सुवर्षिदूषिसुवर्षिला सुवर्षिह
 सुवर्षिहस्यः पशुभ्यः लोकविदसिलोकं विलो लोकमिहिलोकं मस्य

२३

मानुविदसिगातुंदिनोमानुषिगातुंविदसिगातुंपशुभ्यः॥ नाथविदसिनाथंविज्ञानाथमिदं
नाथमहा नाथपशुभ्यः

लोकपशुभ्यः नवाउवेतैर्निम्रियसेनारिच्यसिदे० स्ववितादधातु। आशा
नांत्वाशापालेभ्य० हविषावयंविष्वा आशामधुनासं संजाम्य० वः
संतुसर्वे एतौ पशौ संतप्यमाने जपति। नानाप्राणो यजमानस्येत्यध्व
र्यु यजमानमभिमंत्रयते। इरुपशवो विभ्वस्तूपारमंतामग्निंकुलाय म
भिसंवसाना अस्मां अवंतु पयसा घृतेनयासांमूधूश्चतुर्विलंम
धोः पूर्णं घृतस्य चतानः पयस्वतीः संत्वस्मिन् गोष्ठ्यं सती वृधः। इति पृ
थदाज्यमवेक्ष्यमाणो वाग्यतावास्याने यजमानो ध्वर्यश्च। इन्द्रस्य भा
गमुपशिते दधादनेमं यज्ञं यजमानं च सूरौ। योनौ द्वेष्टि नुतं रपस्वा
नागस्यो यजमानस्य वीराः इत्यध्वर्युः पशुमभिमंत्रयते। यदि रौति।

वैपुल्यं कृतं मृतं स्वाहा न्यजतं वाशिष्ठं समुक्रमध्वं निमेषथाशरुक्कृथा समस्ताध्वं पलायिष्ठं
मिमेकरुथायथादेवतउरुतेनमस्मिन्नशतौ सवोप्यतामपांता कृता संज्ञा निरुथा विमांता विलोहितनात्मा सवो
वनस्पती ज्याहृदया मिधारेणोपशोस्तथा संज्ञपते चेतो चेतो
स्थातृथा ज्यमेव व्यापकता
ता

वनस्पती ज्या हृदया विधारणे पशोस्तथा संतपने न्वेक्षणे । स्थालीगतं
 स्थातृ पदाज्यमेव व्यापत्त्रया जानुयाजौ ततो न्यत् । यदस्य पारे रजसः
 शुक्लं ज्यो वै श्वानरस्वाहा । अग्नये वै श्वानरा येदं । यस्माद्भीषावे पिष्टा
 स्ततो नो अभयं कृद्धि । प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडनमोरुद्राय मीढ्वे स्वा
 हा । रुद्राय मीढ्वे इदं । य इदं मकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहा । रुद्रो येदं ।
 यदस्य पारे रनरस्वाहा । अ० वै० यस्माद्भीषा न्ययदस्ततो नो० ये
 स्वाहा । रु० मी० य इदं म० क० स्मै स्वाहा । रु० । २ यदस्य पारे० यस्मा
 द्भीषावा शिष्टास्ततो० ये स्वाहा । रु० मी० । य इदं म० रु० ३ यदस्य
 पा० यस्माद्भीषः ससुक्लं स्थास्ततो नो० ये स्वाहा रु० मी० य इदं म०

[illegible]

सनं च। सवावयाः प्रतिप्रस्थाता अपयति। तंत्रमभिहोमः होरिति चानुमंत्रणं। सर्वत्र प्रादुर्भूतेषु स्तोकेषु तंत्रेण स्तो
 दं० ऋतामलि अयं तो। सुगादाय नाचु तम जयों जांतरुत्वा। जया जशो जेण यथाक्रमे विद्विरभिघास्व
 क० रु० ४ यदस्य पा० यस्माद्भीषा निमेषु सिततो० ये स्वाहा रु० मी० यइद
 म० रु० ५ यदस्य पा० यस्माद्भीषा शकलकरोपि नतो० ये स्वाहा रु० मी०
 यइदम० रु० ६ यदस्य पा० यस्माद्भीषाः समस्तस्थितास्ततो० रु० मी०
 यइदमक० रु० ७ यदस्य पा० यस्माद्भीषाः पलायिष्ठास्ततो० रु० मी० य
 इदम० रु० ८ यत्पशुर्मायुमकृतो रोवाप० चत्वरंहसः स्वाहा। अग्नय
 इदं। एतानि संस्तसे पशौ जुहोति। शमितारुपे तनयसं० द्युत्तपति प
 रि। इति संस्तस्य मुपायंति। यजमानं मुखं श्रुत्वा च। कर्माजने पश्चा
 लत्यानं ब्रह्मणा सह। अदितिः प्राशं प्रमुमोक्तुं तन० ये करोमि। इ
 ति पशुपाशं प्रमुच्ये कृशं लयोपसज्य च। वा ले धदधाति। नमस्त आ

क संश्लेषः। तंत्रमभिघारणम धास्व न च। इति
 त्रि। प्रतीपो मा परव प्रवृत्तिं कथं ज्ञेयं।

ससिसामवधातैवेति संवेवेति तं जं हस्यात्तं न कुं भ्याधि प्रयत्नं पारिधानं एवामनुमं जणं च प्राप्ति
न भ्यावर्तते।

ताना इति पत्न्या दिल्यमुपतिष्ठते। अनर्वाग्नेहि ह्यतस्य कुल्या० हराय रम्योपे
ण इति प्रतिप्रस्थाता पूर्णपात्रं धारयमाणं पत्नीमुदानयति आपो देवीः शु
द्धायुवः शु० वो भूयारम्भे। इति चात्वाले पो वनयति। सर्वे समुक्रम्य एते
नेव ब्रह्मपत्नीभ्यां सह सर्वे चालाले मार्जयन्ते। पत्न्यभिधिं च त्यध्वर्यु
राप्याययति। वाक्ते आप्यायतां। इति तुरवां प्राणस्त आप्यायतां। दि
नासिके। चक्षुस्त आप्यायतां दिः चक्षुधी। श्रोत्रं त आप्यायतां। दिः
श्रोत्रं। याते प्राणा न्धुजगामया चक्षुर्मा० तां तत् एतेन शुद्धतां। इति
हृदयं। नाभिस्त आप्यायतां। नाभिं। मेढ्रं त आप्यायतां मेढ्रं। पायुस्त आ
प्यायतां। पायु। भुक्वाश्चरित्राः शमद्गुः शमो यं धीभ्यः शं पथि ये इति संमिताः श्रुत
रूपादाने

शमहोभ्यां। इत्यनुपृष्टं शेषं निनयति। उत्तानं पशुमावृत्या। ओषधे त्रायस्वै
 न इत्युपाकरणयोर्बहिषोरवशिष्टं दक्षिणे न नाभिं व पादौ निदधाति। स्व
 धितं मे न इति स्त्रीः। इति स्वाधितिना तिर्यगाद्विनसति। अन्नस्य तण्डुलस्य
 पाणो कृत्वा स्य विमलौ हितं कृत्वा। रक्षसां भागो स्त्री दम्भं रं तमो नया
 मि। इत्युत्तरापरमवांतरदेशानिरस्याप उपस्पृश्य। श्वेतवास्त्रे। इति वपा
 मुत्तिवदति। उर्जित्वा। इति तन्निष्ठं यैकं शूलं योपनगति। देवेभ्यः शुं ध
 स्वा। इत्यग्निः प्रोक्षति। देवेभ्यः शुं भस्व। इति स्वाधितिना वपां निर्माष्टि। घ
 तेन द्यावापृथिवी प्रोर्ण्वाथा इति द्विशूलं। मेकं शूलं च वपाया प्रष्टादय
 ति। अग्नीषोमाभ्यां वा जुष्टा मुक्ता मि। इत्युक्ते तति। अद्विनो रायः

सुवीरः इति मुष्टिना शमितावपोक्षरणमभिगृह्यारस्ते आवपाहो मात।
 प्रत्युष्टं रक्षतः अन्तः शमितामित्रैव पां प्रतिपति। नमः सूर्यस्य
 संहृष्टो सुयोधः। इत्यादित्यमुपतिष्ठते। श्रपणार्थमग्निमबक्षिष्यत
 देवोत्सुकमादायाग्नीध्रः पूर्वः प्रतिपद्यते। सर्वतरिक्षमन्विहीति गच्छ
 ति। वपाश्रपणी पुनस्वारभते यजमानो ध्वर्युश्च उपलान्ने दिवेदि
 वराति तिसृभिराहवनीयमुपायंति। प्रातिहिते अपि सृष्टुत्सुकै
 प्रत्युष्टमित्याहवनीयस्यातिमेगारे वपां निगृह्णाति। वामो वीहिस्तो
 कानां रक्षता। इति वहिधो ग्रं प्रास्यति। वायवश्च दे। अंतरायूपमा
 हवनीयं च प्रतिप्रस्थात्रैव पां प्रयच्छति। दक्षिणत उदङ्गः। स्तोत्रः ॥ ६ ॥

प्रतिप्रस्थाता वपां श्रपयति। अध्वर्युः कर्मणोऽं देवेभ्यः शकेयं। इति पा
 णी प्रक्षालय। द्यौश्चैमं यज्ञं पृथिवी च संदुहतां धा० दधातु। उत्संदुहंतिक
 ल० गुवर्तिदं। इति वपामभिमन्त्र्य अपूर्वाज्येन सुवेण। तामुतेदधिरेहव्य
 वाह० २४० दो जुषस्व स्वाहा। अग्नये जातिवेदसदं। प्रादुर्भूतेषु स्ताकेष्टो स्तोकेषु
 नुब्रूहीतिसंप्रेष्यति। श्येनीं सुश्रुतां कत्वा। यस्त आत्मपशु० मह्यं व
 पामभिधाय। द० रुगादृ० ह० तां रिचत्। इति प्राचीनं वपामुदास्य।
 सुपिपला ओषधीः कृधि। इति दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां निदधाति।
 प्रयुता द्येवा र० सि। इति पाश्र्पणी प्रवृहति। यजमानः। यस्त आत्मा०
 इयमिन्द्रियममृतं वीर्यमनयेद्रा० तमा देवा जवतो० सनेय २४० ताम

यिश्रयता। अयं यज्ञः पंचहोता। इत्यासनामभिर्मन्त्रयते। घृतवती लुच्य
 माने अध्वर्युर्जुहोपभृतावादाय अत्याक्रम्या आन्यप्रत्याश्राविते।
 स्वाहा कृतीभ्यः प्रेष्येति संप्रेष्य। वषट्तेजुहोति। यजमानः हेमंतशि
 शिराभ्यामिदं हेमंतशि शिरावतू० अध्वर्युः प्रत्याक्रम्य प्रयाजरो
 वेण ध्रुवामभिघार्य सकृत्पराज्ये च द्विर्वपामभिघारयति। आप्या
 यतां चतुः आज्यभाष्येण क्षेपे अग्नय आज्यस्यानुब्रूहि। अग्नय आ
 ज्यस्य प्रेष्य। यजमानः अग्नय इदं। अग्निश्चक्षुष्यमांस्तु। अध्वर्युः
 प्रत्याक्रम्य आप्यायतां चतुः सोमायाज्याख्यानुब्रू० सोमायाज्य
 स्य प्रेष्य। यज० सोमायेदं। सोमश्चक्षुष्यान् व्याख्याते पंचहोतारि ७७

अध्वर्युः अग्निर्होता। स्वाहा देवेभ्यः। श्याली गतेना ज्येन पूर्वे परिवर्णं जुहोति।
 देवेभ्य इदं। जुहुतामाप्णाध्यहिरण्यशकलं वधाय अग्नेणाहवनीयं ग
 त्वा यूपोपाहवनीयं मध्यात्तु चोनीत्वा ब्रह्मजमानयोर्दक्षिणेन गत्वा
 स्वयं चोपविश्य माभेः हस्तेन कल्पावपावदति। यथेतं प्रत्येसहिर
 ण्यशकलं निधायामिधोर्यप्रचरति। एवं मेवावदानप्रचारः अग्नीषो
 माभ्यां छागस्य वपाया मेदसो नु ब्रूहि अत्याक्रम्य। अग्नीषोमाभ्यां
 छागस्य वपाया मेदसः प्रेष्या जातवैशो वपयागं दंतु देवाः स्वा
 हा वषट्कृतं जुहोति। यजमा० अग्नीषोमाभ्यामिदं अग्नीषो
 मयोरहं यावी भूयासं। जमानमिति महद्रया जिनः। देवेभ्यः स्वाहा।

उत्तरं पश्चिमं जुहोति देवेभ्य इदं । प्रत्याक्रम्य अंतरायुषं चाहवनी
 यं च हत्वा विष्णुची वपाश्रपणी प्राचीं दिशूलां प्रतीचीमेकेशूलां । स्वा
 होर्ध्वं नभसंमारुतंगच्छतं । इति प्रहरति । यजमाँर्ध्वं नभसे मा
 रुता येदां । ब्राह्मणा वरं वो ददामि । अध्वर्युः संस्त्रावेणाभिजुहोति । चात्वा
 लेभ्योर्जयन्ते । आपो हि द्वे तिति स्थभिः । इदं नापः प्रवहता वद्यं च भले
 चयत् । यत्सोभिर्दुद्रोहानृतं यच्च शोपे अभीरुणं । आपो मातस्मादेन
 सो विश्वा मुंचत्वरं हसः निर्मा मुंचामि शपथा निर्मा वरुणा दुत नि
 मायिमस्य षड् । शास्त्वस्माद्देव किं लिप्सा दतो मनुष्य किं लि
 ष्यात् । इति मार्जयन्ते हुताया वपाया । अध्वर्युः सुब्रह्मण्य सुब्र

ह्यप्यामाह्वये तिस्रं प्रेय्यति पिता पुत्रीया सुब्रह्मण्या भवतिका लवशाद
 नेतरमेव पशुपुरोडाशादिकं प्रतिपद्यते। यथार्थमौषधपानाणि प्र
 युनक्ति। तस्मिन् क्रियमाणे यदा पराह्णे भवति तस्मिन् पराह्णे वसती
 वरीभिर्गृह्णाति। कृतांताद्विरम्यवहन्ती नो गृह्णाति नो तमावहन्ती रतीयासं
 धावात परम्यथायायाः कुलस्य च क्षत्रस्य स्वयं वाचायां कृत्या। हविष्य
 तीरिमा आपो ह० अन्तु। सूर्यः शति वसती वरी गृह्णाति। ब्रह्म यजेमानौ
 वसती वरी गृह्णाणां धर्मो गृह्णातेः यद्य गृहीता सु सूर्यो भिनिमो चेत् या
 अग्निं हिरण्यं वा दाये। परिष्ठाज्योतिः कृत्वा हिरण्यं मंतर्धाय वरेद
 ने गृह्णाति। प्रत्ये त्यही र्थे न प्राग्वेशं प्रविश्य। अग्नेर्वी पन्न गृह० नीः

श्रीः सुखीयेसादयति। रुतांताकुर्मोपिकरोतियथार्थमौपधपात्राणि प्रयुवस्तिष्कादशक
 पालाविह्वलाजिबंशैभुपंशाम्यामुल्लखलं
 सुमेमाधत्त। इति शाखमुसलं दृषदसुपलां आज्यस्थालीकुट्टैरुपात्रीमे
 क्षणं वेदं प्राशि त्रहरणं प्रणीता प्रणयनं च। निर्वपणकाले जीहिमथं पशु
 पुरोडाशं निर्वपति प्रवित्रे कृत्वा प्रणीताः प्रणीय पात्राणि संभ्रूय नि
 र्वपणकाले अग्नीषोमाभ्यां जुष्टं निर्वपति। अग्नीषोमौ हव्यं रक्षेधां।
 अग्नीषोमाभ्यां वो जुष्टं प्रोक्षामि। कल्पाजिनादानादि त्रिष्कलीकरणां
 ते कृते निदधाति। ततो वाचं विस्थज्य। शमितः पशुं विशाधीति संप्रेष्य
 तिगुदं मानि वृष्णीः क्लोमानं पूरानं पुरिततं मेदः समवधातवा इति संप्रे
 ष्यति। प्रेषितः पशुं विशास्ति। हृदयं जिह्वा वक्षस्त निमग्नतस्त्रे पा
 र्श्वे सव्यं दोर्दक्षिणान् च श्रोणिर्देवता न्यवदानानि सव्यं दोर्दक्षिणान् च श्रो

णिः सौविष्टकृते गुदः साधारणः । न गुदं निर्वृषति न वनिष्ठं निर्णुजति । अ
 धुद्धिं जाधनी वनिष्ठं चान्वदधाति यदन्यच्चैवेधं मन्यते । अध्वर्युः धृष्टिर
 सीत्युपवेशमादाय भृगूणां गिरसा तपसा तप्यस्वा अंगारो परिनिधाय ।
 द्यौश्चैव यज्ञमिति तत्सर्वमुद्धृत्य कुंभ्यामादधाति । सौविष्टयोर्लक्षणे क
 लाश्रपयति हृदयं शूले समासज्य कुंभी समीपे पार्श्वतः श्रपयति मंत्रव
 ति । कर्मण्यध्वर्युः करोति शमितारं श्रपणां च निधुज्युर्ध्वं ध्यगो हंपार्थि
 वं स्वात्ता तत्र शकृदादिसंप्रविध्यति । ततस्त्वं दुलप्रक्षालनादिसमानमो
 दपनात् । तूष्णीमभिधारणं आसीदतु । आज्ञापति रसि अयं यज्ञः विह
 न्यं चतुर्हेति व्याख्याते पंच होतारि । ऋते पशौ पशु पुरोडाशे न प्रचरति

जुहोति सुपस्तीर्य आप्यायतां सकृत् सोमेः मध्यात्पूर्वार्धादवद्यति आप्यायतां
 यदवदानानि। उपभृत् सुपस्तीर्य आप्यायतां कृत्तुत्तरार्धादवद्यति। आ
 प्यायतां द्विः अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्यानुब्रूहि जुहोपभृतावादायात्सा
 क्रम्य आश्राव्य प्रत्याश्राप्सिते अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्य प्रेष्य। वष
 इकृते जुहोति। यजमा० अग्नीषोमाभ्यामि० अग्नीषोमयो रदं देव० व
 ब्रह्म० अध्वर्यु रत्तत्रैवतिष्ठन्नौपभृतं जुह्वां पर्यस्य अग्नये नु ब्रूहि आश्रा
 व्य प्र० अग्नये प्रेष्य। यजमा० अग्नय इदं० अग्नये रदं० यायुष्मान्य सैन० अ
 मिर्मा दुर्मिटा० अध्वर्युः नैः श्वानरे० प्राशि नमिडां नानदायनास्ति यजमा
 नभागः मे तावरुण यष्टाः प्राश्रंति। मार्जनिं पिष्ट त्वेयफली करणहोमौ

प्रणीतासुमार्जनं उपवेद्योदसनं च क्रियते निरुद्धपशुबंधवात्। अस्त
 मिते संवादप्रभृतिनापशुतंत्रेण प्रतिपद्यते। जुह्वापंचगृहीतंगृहीत्वा
 स्थालीगतपृषदाज्यं सुवंचादाय। श्रुतं हवीः श्रमितः इत्यभिक्रम्या
 भिक्रम्यत्रिः पृच्छति। श्रुतमिति श्रमितात्रिः प्रत्याह। अग्रेण श्रामित्रमु
 त्तरतः परिक्रम्य शूलं हस्तं दे प्रवृत्तं ह्यहं व्यामावायधो। संते मनसाम
 नः संप्राणे घृतवत्स्वाहा। पृषदाज्येन कृमी स्थं हृदयमभिधारयति।
 स्वाहोष्मणो व्यथिष्ये। इत्युष्माणं हृद्यं तमनुमेत्रयते। यथेतमेत्य
 यस्त आत्मापंचगृहीतं नाज्येन पशुमभिधार्य। दृष्टुं गादृष्टुं गो
 प. रिषत्। इत्युद्धास्या तरायूपमाह्वनीय च दक्षिणेन ब्रह्म यजमा

नोदत्वा दक्षिणस्यां वेदिभ्रोण्यां पूक्षशाखायां पंच होत्रासादयति । ह
 दयशूलं प्रज्ञातं निदधाति । यजमानः यस्त आत्मा प० ह्यं । इमानी द्विथ
 ममृतं नीर्यमेभिरिन्द्राय पशवो चिकित्सन्तैर्देवा अवतो पमामिहेष
 मू० सनेयः श्रुता निमयि श्रयंतां । अयं यज्ञः व्याख्याते पंच होतारि
 अध्वर्युः जुहो पभृतोर्वसाहो महवन्त्यां समवत्त धान्यां च पूर्वार्ज्ये
 नोपस्तीर्य जुहो पभृतोर्हिरण्य शकलानवधाय जुहो पभृता वादा
 य अंतरायूपमाहवनीयं च दक्षिणे न ब्रह्म यजमानो नीत्वा दक्षिण
 त आसीनः । मनोताये हविषो वदीयमानस्यानु ब्रूहीति संप्रेष्यति
 पूक्षशाखायामक्तया धारया दैवतानां द्विद्विरवद्यति । एकादश

६९

कृत्वः भाभेः हृदयस्याग्रे वद्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसः एतेषां यथा पू
 र्वमवदाय यथा काभमुत्तरेषां अवद्यति पुरस्तादग्रे गुदस्यावद्यति उ
 परेष्टाक्षा गुदं द्वैधं कृत्वा स्थवीयो गुदकांडजाधनो च कुंभ्यामवधायां
 तरायूपमाहवनीयं च पर्याहृत्य निदधाति अणीयो गुदकांडं त्रैधं कृ
 त्वा तस्य मध्यमं गुदकांडं द्वैधं विभज्य देवतेष्ववद्यति त्रेधा मेदः
 कृत्वा येष्वेव धायत्त तीयेन जुहूं प्रध्यादयति उपभृतिस्विष्टकृतम
 वदाय मह्यंगयो रन्यत उपभृते निधाय मेदसस्तृतीयेन प्रध्या
 दयति हृदयादीनां द्वे द्वे त्रीणि वा वदानानि कृत्वा समवस्यत्या
 मवधार्य मेदसस्तृतीयं प्रध्यादयति अनस्थिभिरिडां वर्धयति

श्रुतमश्रुतं च पशुं संनिधाय। ऐन्द्रः प्राणे अंगे अंगे निदध्यादैः पितरो
 मदंतु। इत्यभिमतं श्रुतिः। वसाहो महव न्यां वसां दक्षिणे न हस्ते नानय
 न्सव्ये न हस्ते न स्वधितिनास्त्र वंती धारां। श्रीरस्यग्निस्वाग्नीणातु
 शतिसकृत्तिर्यगाष्टि न सिद्धिः पंचावन्तिनः। आपः समरिण न्वातस्य
 नां रोहिष्ये। प्रदक्षिणं स्वधितिना लो लयाति। धूये नो प सिच्य।
 तेः सर्वे र्यथेतं प्रत्येत्य हिरण्यशल्को जुहूपभृतो रवे धायामि धा
 र्य। वसाहो महव नी समवत्त धानी चा पूर्वा ज्येनाभि धार्य यथा क्र
 मं अपादाय हविरभि धार्य। अग्नीषोमाभ्यां द्यागस्य हविधातु ब्रूहि जु
 हूपभृता वादायां त्याकम्या श्राव्य प्रत्याश्राविते अग्नीषोमाभ्यां द्यागस्य हविधः
 प्रेष्येति सं प्रेष्यति।

७२

प्रतिप्रस्थाता वसाहो महवनी गृहीत्वा उत्तरत स्तिष्ठति हो नुरर्ध्वं । घृतं
 घृतपावानः पिवत वसां वसां हात्वा तदिह्याया इति वसाहो मंजु होति ।
 नांते स्वाहाकारः । अध्वर्युर्वय द्यूते जु होति । यजमानः अग्नीषोमाभ्यामि
 दं । अग्नीषोमयोरहं देवैर्द्रियावीभूः । जमानमिति मोहं द्रयाजिनः । अ
 ध्वर्यु रत्रैव तिष्ठन् वसाहो मोद्रेकेण दिशः प्रतियजति । दिशः स्वाहे
 ति पुरस्तात् । प्रदिशः स्वाहेति दक्षिणातः । आदिशः स्वाहेति पश्चात् ।
 विदिश इत्युत्तरतः । उदिश इति मध्ये स्वाहेति सर्वत्रानुपजति । स्वा
 हादिग्भ्य इति प्रदक्षिणामनुपरिचिंत्ति । नमोदिग्भ्य इति हुत्वोपति
 ष्ठते । यजमानः अंतरादि न त्रोक्ता देवताः । अध्वर्यु रत्रैव तिष्ठन् न ।

रिद्धहोमं कृत्वा प्रदक्षिणमावृत्य जुह्वामुपस्तीर्य स्वाध्याः पृथ्वदाज्यं सु
 नेण जुह्वामानीय द्विस्त्रिर्वाभिघार्य। धौवसमाप्तिः वनस्पतये नुब्रू
 हि प्रसव्यमावृत्या श्रावयास्तु श्रोवद् वनस्पतये प्रेष्य। वषट्कृते
 जुहोति। यजमा० वनस्पतय इदं० वनस्पतेर हृदे० यासुष्मान्यसे
 न० अग्निर्मादुरिष्टात्पालिति च। अध्वर्युस्तत्रैव तिष्ठन् ओर्ध्वं पभ
 तं जुह्वामपर्यस्य अग्नये स्विष्टकृते नुब्रूहि। आश्राव्य प्रत्याश्रावि
 ते अग्नये स्विष्टकृते प्रेष्येति संप्रेष्यति। यजमा० अग्नये स्विष्ट
 कृत इदं० अग्नेः स्विष्टकृतो हृदे० यासुष्मान्य० अग्निर्मादुरिष्टा०
 अध्व० वैश्वानरे० प्राशि त्रैप्रतिभागमवदाय नयजमानभागः इडा

९३

स्थवां मेतरेडावदानेन प्रकृतिवदवद्यति। अध्यु खिं होत्रे वनिष्ठु मग्नी
 धेष्वडवत्तं संपादयति। इष्टं चेदष्टं चेदनस्थिभैत्रा वरुणधेष्टाः प्रा
 श्नोति। नयजमानो भक्षान् भक्षयति भक्षणमेके समाननति। पश्चिडाया
 विकल्पः। मार्जयते हविः शेषानुदास्य। अपि सृष्ट उल्मुके अग्नीदौ
 पयजानं गाराहरो पयष्ट रूपसी दब्रह्म अस्थास्यामः समिधं कृत्वा
 मृद्वीति संप्रेष्यति। शामिजादा श्रीधो गारा नासृत्सो तस्स्या वेदिश्रो
 ण्या बहिर्व्यूह्य न्युप्योपसमादधाति। तद्यथा अंतरायूपमा हवनीयं
 च ब्रह्म नयजमानो दक्षिणेन नीत्वा अपरेण सर्वानग्नीनीत्वा तस्स्यां
 महावेदिश्रोण्यां समीपे न्युप्योपसमादधाति पश्चिस्त्तणाते चाग्नी

धामतिप्रस्थातोपरीदतिअंगारमार्गेणगुदं नीत्वानिदधौदेति। दे
वतावितरेत्तत्तत्त्यादि। इधमसन्नहनेहुते। प्रतिप्रस्थातरेतद्गुदकां
उंतिर्यगसंभिदन्नेकादश। धारंछिद्यवसाहोमहवन्त्याहस्तेनवोष
यजेतिर्यग्रेष्यति। यजमानः व्याख्याते सप्तहोतरि। अंगिरसो
मा० होतुः। अध्वर्युः पृथदाज्यं जुहोमानीय पृथदाज्यं धानीमु
पभतं कृत्वा पृथदाज्येनैकादशानूयाजान्यजतिसकृदतिक्रमैरेण
न। प्रतिप्रस्थातानुहुतं हुतमेकैकमनूयाजमनु एकादशोपयजो
यजति अंगारेषु यथा प्रैष्यं। समुद्रं गच्छ स्वाहेत्येकादशाभिर्मन्त्रैः
अध्वर्युरतिक्रम्या। आश्राव्यशत्याभ्रावितेदेवेभ्यः प्रेष्येतिप्रथ

मम नूयाजं संप्रेष्यति। प्रेष्येत्पुनरा नूतनतुर्ध्वं प्रभृतिषु यजोतिर्मैत्राव
 रुणेनो न्यमाने यज यजेत्सध्वर्यु राहान्यत्र दशमातु आद्यांस्त्रीन्द्रश
 मं चाग्रेण संभेदं पुरस्ताद्यज तितेषां पश्चादग्रेण पूर्ववेषां मनु संभेदं
 न प्रान्वइतरान्यजति। याजमानं त्रिषु प्रजावान्यशुमान् द्वयोश्चायुष्म
 क्षयं स्यात्तशुमान्यरसिमान्। आयुष्मदे को यपरः प्रजावाना युष्मदे
 कश्चरमो पितृदत्त। बहिष्येदं समुद्रायेदं बहिष्येदं। या प्रजावा
 न०१ ह्यभ्येदं अंतरिक्षायेदं दारामहं प्रजावान् २ उवासानक्ताभ्या
 मिदं सवित्रेदं उवासानक्तयोरहं प्रजावान् ३ जोष्टीभ्यामिदं अहो
 रात्राभ्यामिदं जोष्ट्योरहं पशुमान् ४ उर्जाहुतीभ्यामिदं मित्रावरु

णाम्यामिदं उर्जाहुत्योरः पशुमान् ५ होतः व्यामिः सोमायेदं होत्रोरया
 युष्मान् ६ तिसृभ्यो देवीभ्य इदं यज्ञायेदं तिसृणां देवीनाम् ७ यायु
 ष्मान् ८ नराशंस्रायेदं ध्वं दोभ्य इदं नराशंस्रस्य स्थाहं पशुमान्
 ९ वनस्पतय इदं द्यावापृथिवीभ्यामिदं वनस्पतेरहं यायुष्मान् १०
 हिष्य इदं नभस इदं बर्हिषोहं प्रजावान् ११ अग्नयेऽस्विष्टकृत इदं अ
 ग्नये वैश्वानरायेदं अग्नेऽस्विष्टकृतोहं यायुष्मान् १२ प्रतिप्रस्था
 ता अद्भ्यस्त्वौ षधीभ्यः इत्युत्तरतो बर्हिषि रगुदले पानिर्माद्विः मनामे
 हार्दियच्छः हृदयदेशं मभिष्टुभ्या पञ्चपश्यन्ते तस्वरूपं प्रस्तातं नि
 दधाति वाजवती प्रभृतीनि कर्माणि प्रतिपद्यते चेतस्तु प्रस्तार

९५

मनक्ति। आश्वा० अस्तु० श्वितौ दैव्या होतारो भ० सूक्तवाकाय सूक्ताप्रि
ध्या यजमा० अग्नेरहमुज्जिति मनुजैषां। सोमस्याह० अग्नीधो मयो
रहमु० वनस्पतेरह० देवानामाज्यपानामह० अग्नेः सिद्धं कृतोहमु० च
प्रतिपरेत्यशालामुखाये पत्नीः संयाजयति। जाधन्या देवानां पत्नी
रग्निं गृहपतिं च यजति। आज्येनेतरो० उत्तानो ये जाधन्यै देवानां पत्नी
भ्यो वदति नीच्या अग्नये गृहपतये। उत्ताना ये जाधन्यै होत्र इडा मा
दधाति। नीच्या अग्नीधेय उवत्तं संपादयति प्राशितायां। यजमा० र
उत्तमानित्याज्येजं। जाधनी शेषं पत्न्यै ध्वर्यवे ददाति बाहुं शमित्रे।
पत्नी संयाजं तो ग्रीयो मीयः संतिष्ठते। नात्र रात्रौ यजमान रथव्रतं

भवति उपसक्तस्य निवृत्तावपि दैक्षव्रतस्यानुवृत्तेरावभथादिति प्राप्तस्य
 दैक्षव्रतस्य प्रतिषेधः अतएव दैक्षो तर्द्ध्वं व्रतविकल्पश्च लुक्तं याज
 माने सुत्या प्रातरारभ्यु आवेभथा त्रिस्तनव्रतं भवति। एतस्यां रात्रौ
 हविधाने जाग्रद्वाजो नंगोपायतियजमानः॥ ॥ श्रीमद्वैदिकस
 द्विदसोगनाथांगजान्मनामहादेवै नराचिता पदुतिर्यस्ततां त्रिकी॥ ॥
 समासे ग्रीष्मोष्मये पशौ निशायामष्टमे मुहूर्त्ते वसती वरीः परि
 हरति सर्वतो दिक्षु न पूर्वस्यां दिशि व्युक्तामेतेत्युक्ता। ततो यजमा
 नः पत्नीचांतर्वेदि भवतः। सतस्त्रिजो दृशी कवश्च बर्हिर्वेदि निष्क्रामंति। २६
 नादीक्षितमभिपरिहरति। ब्रह्मा वसती वरीषु परिह्रियमाणा सुबहि

निष्क्रम्य परिहरणदेशादक्षिणतोवाचं यम आस्ते । अध्वर्युः आदाय
 कुंभं सव्यं सेत्याधाय परेण प्राजिहितं मति क्रम्य दक्षिणया द्वारोप
 निर्हृत्य दक्षिणं वेद्यं समनुपरिहृत्य इन्द्राग्नियोर्भागधेयीः स्थः । इति द
 क्षिणस्यामुत्तरवेदि श्रोण्यां सादयति । आदाय कुंभं दक्षिणं सेत्याधा
 ययं धेतमेत्युत्तरपूर्वयाद्वारान् निर्हृत्योत्तरं वेद्यं समनुपरिहृत्य
 मित्रावरुणयोर्भागधेयीः स्थः । इत्युत्तरस्यामुत्तरवेदि श्रोण्यां साद
 यति । आदाय कुंभं सव्यं सेत्याधाय यथेतं प्रत्येत्यतीर्थेन प्रपाद्य ।
 विश्वेषां देवानां भागधेयीः स्थः । इत्याग्नीध्रे सादयति । अ
 त्र वसन्ति सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्या माहूये तिस्रं प्रेष्यति पिता पुत्रीया

सुत्रतया भवति या यजमानस्य व्रतधृक्तामाशिरे दुकृतया पल्या
 स्तां दधिग्रहाय याधर्मधुक्तां दधिघर्माय तप्तमनातं कथं पयोभैत्रा
 वरुणाय श्रुतातं कथं दध्यादित्यग्रहाय कुरुतादिति संप्रेष्यति आ
 ज्यसोमग्रहयोः काम्ययोः वा या पल्या इति लुप्यते। अप्रवर्ग्ययागेया
 धर्मधुगिति लुप्यते। दोहस्तु यस्याः कस्याश्चिद्भवत्येव। प्रतिप्रस्था
 तामंत्रेणोपवेपंशाखापवित्रचकृत्वासायंदोहं दुग्ध्वा तस्मिन्निदध्या
 तां अन्नपरिस्तरणकरणं शारं त्रेरे दृश्यते त्यन्ये। तूष्णीं पंचगाह्य
 ग्धो आमिक्षायै प्रातर्देहाय मंत्रेण वल्पानपाकरोति। यद्यनूवं ध्या
 स्यात्ते आमिक्षातिथौ दासहशारेव आनीय षट्सु दोहेषु जातेषु आ

मिक्षार्थे शारदापवित्रादिकत्वादोहयतिसप्तमं दोहं। पुनः प्रातर्दोहाय
 वत्सानपाकरोति। धोऽध्यादियुतुमाध्यादिने सवने संस्थिते शारवाह
 रणं वत्सापाकरणं चारात्रो योऽध्या नंतरे उपवेष्टादिदोहो वत्सापाक
 रणं च। अग्नीध्रीये सखिजो लंकता वसंति प्राग्वंशे पत्नी जागरयंति।
 हविर्धाने यजमानो राजानं गोपायति गोपायति॥ ॥ यस्य स्मृत्येति॥
 बुध्वा महारात्र इहैव वै तस्य पाद्यचोदो स्पमिदाज्यसंभृतिः। पशुस्तदं
 गंदधिलौकिकं तु आज्यं पेयो ब्रीहियन्वी यपिष्टे॥ हिरण्यदर्भो घथमा
 र्तिका निग्रहाश्च। आदौ यज्ञतनूहामः सननीयपशोऽक्रिया। एता
 असदनित्यं ताथाग्री ध्याद्यभिर्महीनं २ स्वरे पात्राणि दार्वानि नवा

पांशुसवादुषत्। देस्थाल्या तु कथ्यपात्रं च त्राण्यातिग्राह्यकाण्यथ ४
 खरेग्रावाः चोडशिको न्यत्र स्थाल्योऽपान्नकं पुनः खरे प्रयोक्त
 व्ये चतुस्त्रक्तिपरिपूर्वे ५ एकादशापि चमसाः खरेग्रावा यथास्थि
 ति। अन्यत्र द्रोणकलशो दारुजः स पवित्रकः ६ मन्मथौ कलशौ
 तद्वद्धवनी यश्च पूतभत्। तिस्र एकदन्ताः स्थाल्य इति त्रिंशन्नवा
 धिकाः ७ स्नु। चोभिर्मर्श उपमे संमुखग्रावमंत्रणं आग्नीध्रोऽसौ मिः
 सोमस्याप्यंतरेषमुपाहृतिः ८ पंच होत रुतिः प्रातरनुवाका
 दिषु क्रमात्। प्रैषार्थं करणं होत ज्ञेयं प्रस्थात्तमिश्चयं ९
 प्रागलंकरणात् स्थातुः सवनीय ए विष्कालं या। अभूदुया इत्ये

९८

तस्यामृचिहोमः स्तुचि स्थितात् १० चतुर्गृहीतमपरं दर्शमुष्टिं प्रगृह्य च।
 अपश्य होतरिति श्रैष्ठात्कुर्युर्गृथात्तथं ११ पुनर्जनो यतः पत्न्या सादयत्यपि मा
 र्गतः। सर्वे नीवरीणामिहानियाभ्यां कुर्यात्सवेत् १२ ग्रहाणां च प्रवारस्यादभ
 आदौ तुलौ किकात्। काम्या राज्ञ्यस्य सोमस्य ग्रहौ प्रवृत्तिगावुपौ ॥ १३ दधिय
 हेण तुल्यः स्यादाज्यग्रहविधिस्ततः। भोमग्रहेण तमेव पात्रोणा विष ॥
 नञ्वेत् अत्रान्नववञ्चोऽष्टपांशोरक्षिपवा गोवेत् महाभियवृष्टं च मक्षणे विधि
 रथय ५५ अंश्वदाभ्यावुपांशुश्च ग्रहाः सावेदिका अमी तन्तुमः पत्रोः कर्मम
 राग्नीधीयादिषु ५६ स्वरेपात्रप्रयोगस्तु यावत्सर्वे धीयेरुतिः सोमस्य ग्र
 हणहोतुहोमोपाकरणादिषु पुनर्जनीश्वनियाभ्यामंश्वदाभ्यावुपांशुकः

१९

महाभिषेकान्तर्गतां प्रहृष्टां ग्रहणस्यः उपाकृतिं पादमानी विहाराधार
णकृतिः अनेन ग्रहणं एवं परिख्यानाद्यपि स्थिती प्रसर्पणपराः पादपुराडा
शैव्यहः स्थितिः प्रश्नचार्श्चमसोनीतिः शुभमंथ्यतुभिश्चरः २०

१९

अमहारात्रे बुध्यते त्रिभागावशिष्टायां रजिन्या भुवि जौ बुध्यते सर्वकृतशौचाः क
 माण्युपक्रमं ते यथापुरावाचः प्रवदितोः प्रातरनुवाको भवति अध्वर्युस्तूलीके
 नाज्येन प्रत्याहति गृहीत्वा प्रत्याहति समिधोभ्यां धाय प्रजापतिर्मनसेति त्रय
 स्त्रिंशतं यज्ञतनूराग्रीधीये जुहोति प्रजापतिर्मनसां धोष्टे तः स्वाहा प्रजाप
 तेयसोमाय द प्रजापतिर्मनसां धोष्टे धाता दीक्षायाः स्वाहा धात्रे सो
 मा २ धाता दीक्षायाः सविता भत्याः स्वाहा सवित्रे सो ३ सविता भत्या पू
 या सोम प्रयाण्याः स्वाहा पूषे सो ४ पूषा सोम क्रयण्या वरुण उपन
 दः स्वाहा वरुणाय सो ५ वरुण उपन दः सुरः क्रीयमाणः स्वाहा असुरा
 य सोमाय ६ असुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः स्वाहा मित्राय सोमाय ७ मि

१०० नःक्रीतःशिपिविष्टआसादितःस्वाहा॥शिपिविष्टयसो-शिपिविष्टआसादितो
 नरंधिषःप्रोह्यमाणःस्वाहा॥नरंधियायसो-९नरंधिषःप्रोह्यमाणोधिपति
 रागतःस्वाहा॥अधिपतेयसो-१०अधिपतिरागतःप्रजापतिःअणीयमाना
 स्वाहा॥प्रजापतेयसो-११प्रजापतिःप्रणीयमानेग्निराग्नीध्रेस्वाहा॥अग्नेयसो-
 १२अग्निराग्नीध्रेबृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानःस्वाहा॥बृहस्पतेयसो-१३
 बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमानइन्द्रोहविर्धानेस्वाहा॥इन्द्रायसो-१४इन्द्रोहवि
 र्धानेदितिरासादितःस्वाहा॥अदित्येसो-१५अदिरासादितोविलुक्पावद्वि
 यमाणःस्वाहा॥विल्वेसो-१६विलुक्पावद्वियमाणोधर्वोपोत्तःस्वाहा॥
 अथर्वणेसो-१७अथर्वोपोत्तोयमा॥द्युतःस्वाहा॥यमायसो-१८यमा

१००

भिद्युतो पूतपा आधूयमानः स्वाहा। अपृतपे सो। १९ अपूतपा आधूयमानो वा
 युः पूयमानः स्वाहा। वायवे सो। २० वायुः पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीः स्वाहा। मित्रा
 य सो मा० २१ मित्रः क्षीरश्रीर्मेधी सक्तुः श्रीः स्वाहा। मंथिने सो मा० २२ मंथी
 सक्तुः श्रीर्वैश्वदेव उन्नीतः स्वाहा। वैश्वदेवाय सो। २३ वैश्वदेव उन्नीतो
 रुद्र आहुतः स्वाहा। रुद्राय सो। २४ रुद्र आहुतो वायुरावृत्तः स्वाहा। वायु
 वे सो माय० २५ वायुरावृत्तो नृक्षः प्रतिख्यातः स्वाहा। नृक्षसो सो। २६
 नृक्षः प्रतिख्यातो भक्ष आगतः स्वाहा। भक्षाय सो। २७ भक्ष आगतः पि
 तृणां नाराशंसः स्वाहा। पितृभ्यः सो मा० २८ पितृणां नाराशंसो सुरा
 तः स्वाहा। असवे सो। २९ असुरातः सिंधुरवमधमवप्रयन् स्वाहा। सिं

धवेसो. ३० सिंधुखभ्यमवप्रयन्समुद्रोवगतः स्वाहा. समुद्रायसो. ३१ समुद्रोव
 गतः सलिलः प्रपुतः स्वाहा। सलिलोयसो. ३२ सलिलः प्रपुतः सुवरुहचग
 तः स्वाहा. सुवेससो. ३३ सर्वत्र सोमाय रात्र इति वात्यागः। सर्वनीयस्य प
 शास्तत्र प्रक्रमयति तस्य निरूढा पशुबंधन कल्पो व्याख्यातः तत्र षट्प
 श्विष्टी नस्तः अग्निप्रणयनांतं कर्म कृतत्वा लुप्यते प्रतिषिद्धमग्न्यन्वाधा
 नं सर्वनीये पशावेति तथाम्बनिषिद्धं व्रतमपि। बाह्वे विद्यते प्रस्तरमेवा
 हरति बहिषः कल्पेन। आहित्य प्रस्तरं परिभोजनीयं च शुल्बं कृत्वा सन्न
 त्पोहरति उपरि प्रस्तरं निधाय पंचपशुप्रकृतित्वपक्षेततो गरिधिकं विंशति
 दारुभिर्धर्मसंनह्यति तत्र मंत्रः यत्कृणोस्तु ० ॥ ॥ ॥ श्रीः

तस्त्वाविशतिवासं० तिस्रः सविधो यथा युरनुसंचाराः शेषं प्रकृतिवत् अ
 ग्नीधामीयविकारपक्षेतु आश्ववालं प्रस्तरेण क्षवीविष्टतीवहिः परिभोजनीयं
 नाहृत्योपरिति धायका धर्म्यमयुपरिधेक विधौ संनहति। महावेद्यर्थे कतमेव
 वेदं प्रयुनक्ति परिस्तीर्य नोभावमीकमेणवा। यत्तस्य सदनं यात्राणि प्रयुनक्ति
 तत्र पात्वांशी प्रचरणी स्त्रुयप्रयोगकाले प्रथमा प्रयुनक्ति अन्या नियथार्थे पा
 शुका निषात्राणि प्रयुनक्ति नत्र ह्यवरणं वाचस्पतस्य स्यादिव ह्येणः पवित्रक
 रणिदि समानमाज्ये ग्रहात् सुक्कं समाज्जनकाले जुहुवत् प्रचरणी तूली सं
 मज्येतराः संनष्टि आज्यग्रहणकाल प्रचरण्या पूर्वचतुर्गुहीत तूली ग
 हीत्वा इतरां गृह्णाति प्रोक्षयवशं निनीय ग्रंथि विधाय पुरस्तात् प्रस्त

१०२

रंगहीत्वापवित्रे अपि सज्यत्र ह्येणे प्रदाय च लब्धमेव स्तौत्वा स बहिः पक्षे बहिः प
 रिधि सद्भावे च परिधी न परिधायाग्निमग्निमं व्याधारस मिधावा धाय परि
 मोजनीयाद्बहिर्धो वा बहिर्भावे महावेदिका द्वा विधृती कृत्वा सादयित्वा
 प्रत्यादाय प्रस्तरंतयोः सादयति पक्षे ऐक्ष्यो विधृती तयोः सादयति
 सुच आज्यस्था ल्यो सादयित्वा प्रचरणी तु ह्यी मया वकाश सादयित्वा
 एता असदन् विष्णु निस्थ पंच होत्रा भिमृक्षे अयनो अग्नि पेरिवः कृणो
 त्वं यत वाजसोतो इत्याग्नी धूमभिर्म शति इदं विष्णु विचक्रमेत्रे पांसु
 रो इति ह विधीने विविमीते अग्न आभू रंधि पवमं दधुना इति सुचो
 भिमृशति आवायो भूष शुचि पाउपनः पूये पेय इति वायव्या नि सर्वा

१०३

ण्यूर्ध्वपात्राणि चतस्रस्थालीश्च उत्तिष्ठन् नो जसा सह च मूसुतं । इति स दोभि
 म् शान्ति । ततः स्वरपात्राणि प्रयुनक्ति अनादिष्टवक्षाणि वक्कता नियति
 स्य कस्य चिद्वा वक्षस्य अग्निदेवता गायत्री छन्द उपा ५ इति पात्रमसि । इत्युपा
 शुपात्रं दक्षिणे सं । व्यानाय ले १० ले शुपात्रं सं सट्ट उपां शु सवनं ग्रावां प्र
 युनक्ति । सोमो देवता त्रिष्टुप् छन्दो तयोमस्य पात्रमसि । इति ग्रा व्या उत्तरतः अं
 तयोमपात्रं । इन्द्रो देवता जगती छन्द इन्द्रवायुवाः पात्रमसि । इति प्रत्यक्संस्थ
 मंततो रास्मावेन्द्रवायवपात्रं प्रयुनक्ति इहस्पतिदेवता नुष्टुप् छन्दो मैत्राव
 रुणयोः पात्रमसि । इत्यर्जा गवन्मैत्रावरुणपात्रं प्रत्यक्संयुनक्ति अश्विनो देव
 ता पंक्तिश्छन्दो अश्विनोः पात्रमसि इति प्रत्यक्छन्दः स्वक्त्या अश्विनपात्रं सूर्यो देव

३ तावहतीछंदःशुक्रस्यपात्रमसि इतिबैल्वंशुक्रस्यआश्विनस्यपञ्चाङ्गागेद
 णितःचंद्रमादेवतासतावहतीछंदोमंथितःपात्रमसि।इतिबैल्वस्योत्तरतो
 वैकंकतमंथितपात्रं० कस्तूरायुनक्ति सत्वायुनक्तु।इतिद्विरावत्याआश्वथे
 अश्वशफबुधेउभयतोमुखेदक्षिणमध्व्योरुत्तरंअतिप्रस्थातुर्कुतुपात्रे
 प्रयुनक्ति।दक्षिणस्यांश्रोण्यांविश्वेदेवादेवतो लिहाछंदआग्रयणस्य
 पात्रमसिइत्याग्रयणस्थालीप्रयुनक्ति।इंद्रोदेवताककुछंदउक्त्यानां
 पात्रमसिइत्युत्तरस्यांश्रोण्यामुक्थ्यस्थालीप्रयुनक्ति० तत्रैवचानेनैवमं
 त्रेणअश्वशफबुधोऽवस्यपात्रंप्रयुनक्ति।तयोःस्थाल्योरंतरालेउदगप
 वर्णाणित्रीण्यातिग्राह्यपात्राणि कस्तूरेतित्रिरावत्याप्रयुनक्ति।दक्षिण

१०३

स्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनं कस्त्वस्यादित्यस्थाली तत्रैव कस्त्वस्य श्वशफबुध
 मादित्यपात्रं उत्तरस्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तंभनं औपरवपुरिषेणानुपो
 स्थले पृथिवीदेवताविराट्छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि। इति ध्रुवस्थाली प्रयुनक्ति। खरम-
 खरस्योत्तरं स औदुंबरचतुस्त्रिंशदधिग्रहपात्रं कस्त्विति प्रयुनक्ति। खरम-
 ध्ये अदउस्तु क्सदृशी परिपूवां कस्त्विति प्रयुनक्ति। ततः खर एव होत्रादीनां
 दंडवतो दंडान्येकादशान्वमन्त्रानेयग्राधान्यथावकाशं कस्त्विति प्रत्येका
 वस्या प्रयुनक्ति। ते च चतुरस्थालोकप्रसिद्धा इति भाष्यकारमतं प्रादेश-
 मात्राश्चतुस्त्राश्चतुरंगुलविला इति बोधायनमतिः। अत्सरुकले पुरुष-
 सातानिलक्षणानि कार्याणि स्य रुमन्ताया पुरुषसातानिलक्षणानि कथ-

१८४

ब्रह्मणश्चतुरस्त्रः स्याद्धोतुस्तुपरिमंडलः पृथुस्तु यजमानस्य व्यास्त्रिरुद्धातुरे
 वत्वा प्रशास्तुरवतष्टः स्यादुत्तष्टो ब्रह्मशंसिनः पेतुरग्रे विशाखी स्यान्नेष्टः
 स्यादक्षिणवृतः। अष्टावाकस्य रास्नावानाग्नीधस्य मयूरवृकः। स व्या
 वृत्तः सदस्यस्येत्येतच्चमसलक्षणं। ततो दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चा
 दक्षवैकं कतयस्य कस्य वायस्येयस्य वक्षस्य नतुरस्त्रपरिमंडलं वा स
 दशापवित्रद्रोणकलशयुनज्जिते पृथिवी ज्योतिष्मस्य हेति प्रयुनक्ति
 तत उत्तरस्य हविर्धानस्य नाडेयुनज्जिवायुमंतरिक्षेण तसहति मृन्
 मयमाधायुर्वेनी प्रयुनक्ति। तत उत्तरस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षयुन
 जिवाच सहसूयेण तशतमृन्मयपूतमृतं प्रयुनक्ति। ततस्तिस्त्र

१०४

एकधनास्थालीः कस्त्वेति त्रिराप्त्या युनज्मिति स्त्रोविष्टः सूर्यस्य त इति वा
 प्रयुनक्ति। ततः अग्न आयूः धिपवस इति स्त्रुचो भिमिशति। युनज्मिति स्त्र
 इति वा। अषां क्षया सतस्य गमो भुवनस्य गो० सुक्तास्य वहत स्वर्गलोकमभि
 वहत यजमाने। इत्युपरे ग्राव्याः समुखा न कृत्वा भिमित्रयतौ तत आग्नीध्रिये
 अपूर्वो ज्यास्त्रेवेण। आस न्यान्मा मन्त्राता हि कस्या। श्रिदभिश्चास्त्याः स्वाहा
 अग्नय इदं इति जुहोति। ततो अतरधरा जानं रु देवा मनसे लादिवत्वा सूर्या
 यत्नोर्ध्वं प्रजा स्वीमुपावरा हत इति ग्रावसूपावहुरति। अस्मिन्कोलेह
 तेरहीत्याह। होता वाग्यतस्तीधेने प्रपद्यत्यादिकराति। ततो यजमानः
 महाहविर्होता० अयास्य उद्गाता इति रजाने मभिमिशति। ततो ध्वयुराग्नी

५ धीयस्सुवेणापूर्वो ज्योता अग्निर्होता अश्विर्वोषेतो हव न श्रुतस्वाहेति जुहोति
 सोममवशो यचत्या ज्योपुरावानः आवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति द्वेष्ट्यस्य प्रा
 धिता यां देवेभ्यः प्रातर्वर्चोभ्यो नृत्तुहि ब्रह्मत्वाच्च यच्छुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्या
 माह्वय प्रतिप्रस्थातः सवनीया निर्वपेति संप्रेष्यति च धात्रे षहोता ब्रह्मासु
 ब्रह्मण्यः प्रतिप्रस्थाता च कुर्वेति होत्रहोमे यजमां सरस्वत्या इदं त्रिः क्रमो
 णि प्रतिपद्यते उत्तरेण शालामुखीयं दमो न संस्तीर्य स्य धाना लाजभाजं
 नार्थं ह्येकपालेष्टो पुरोडाशाथो निसरुप्रमुनक्ति ध्याति होत्रहवणी शूर्पेक
 लाजिने आग्या सुलूख लं मुस लं दृषदे मुपलां बाजिन पात्रं कुटुं आज्यपा
 त्रं पात्री मेक्षणं प्रणीता प्रणयनं प्रातर्दोहपात्राणि आभिक्षावाजिनोत्तर

१०५

CC-0. Mrugendra Vinod Collection. Digitized by eGangotri

90

पेक्षतत् पवित्रधोर्निधानादिद्वितीयप्रक्रमो भवेत्। अभिमर्शस्त्रियो नाना संसृ-
 रयादुपसादनं। यथा घमूहा गुमन एव मेवोपसादने अजिनो लूखलतंत्रमादि-
 तः स्यादितं भवेत् आहृतः प्रथमे बीजहविष्कृदवतिष्ठते। तत्रैव न वक्तुं श्रुत्वा समा-
 घातोश्मनो भवेत् तु योपवपनं कायं बीजं त्यज्यते इत्युन। फलीकरणपयं तमत्य-
 त्सेर्वसुवर्त्तते। संखेव प्रथमे मंत्राः सप्त त्रिंशत्ततः परं। अष्टादशावघातांत-
 राक्षसावधिकौ ततः। प्रक्षालनं पृथक्पात्रे तत्र निनयनं भवेत्। पोषणे चांश-
 वस्था तत्र त्रमादौ कृतं भवेत् इति। धृष्ट्यादानादि आदेव यजने वह। ध्रुवमसी-
 त्यनेन धानाथं कपालमुपधा य पुनरपाग्न इत्यादिना ध्रुवमसीति लाजाथ-
 सुपदधाति। निर्दग्धमित्युभयत्र लुप्यते। ततोपाग्न आदेव यजमित्यादिना।

९
 एकादशकपालवदूष्टौकपालानिपुरोडाशस्योपदधाति। चित्तस्येतिलुप्यते। भृगूणा
 मितिपुरोडाशाथेवमेवभर्जनयोः। आमिक्षायाः कल्पेनेपेत्रावरुणामामिक्षां
 करोति। निरुद्धमित्यादिसंप्रत्यध्वमित्यंतप्रातर्दोहकृत्वा। मित्रावरुणाभ्यां
 हविरिन्द्रियं बहदुग्धमित्रावरुणाभ्यामिति विकारः। देवस्यत्वेति पिष्टानि संव
 पतिसंवपनं कृत्वा हयोस्त्वेतितंडुलानां ततो ब्रीहीणां ततः पिष्टानां उत्पवनं कृ
 त्वा ततः समाप इत्यादि अंगारापोहनांतं पुरोडाशस्य करोति धर्मो स्थ विश्वा
 युषः इति धानां धौस्तंडुलान्स्वेकपाले आप्य धर्मो स्थ विश्वा युष इति ब्रीहीश्च
 स्वेकपाले आप्य धानां लाजांश्च करोति। अनुपदह्यमानाः परिशेरते। ततो
 मुखस्येत्यादित्वचंगृहीध्वेत्येतदंतं पुरोडाशस्य कृत्वा तप्ते प्रातर्दोहे सायं

१०९

दाहमानयत्याभिक्षां वाजिनं च पृथक्पात्रयोः कृत्वा प्रसातमुभयं निदधाति । सहे
 व सर्वेषां पर्यग्निकरणमग्निज्वलनं च पुरोडाशस्यैवापरितपनं त्रयाणां । संज
 ह्मणेति पुरोडाशस्य । अविदहतं श्रययतेति सर्वेषां करोति । ततः आप्येभ्यो मि
 नाय सुचं संमृद्नीति संप्रेष्यति । तेतोऽग्नीत्वाजिनपात्रं संमार्ष्टि । अनिशितोसि
 सपलक्षयणी । घृताच्ये ह्यग्निस्त्वाह्वयति । या इत्यादि प्रत्युष्टं रक्षः । तयो
 ग्रे स्थाते जिह्वे नते । पामीति विकारः वाचं प्राणमिति संमार्गे मंत्रः । चमसपक्षे
 अनिशितोसि सपलक्षयणः घृताच्ये ह्यग्निः शेषं पूर्ववत् । वाचं प्राणं वाजिनं वा
 सपलक्षयणीति विकारः । ततः प्रतिप्रस्थाती । सूर्यज्योतिषो विभात
 महतरं द्रव्यायति धाता अभिनं न्युविभाहीति लाजा न्युरोडाशं चाभिमन्त्रय

१०८

ने।स्योनंतइतिपुरोडाशस्य।नाभिधारयति धानाः मंत्रेण लाजानभिधारयति
 आप्यायतां घृ० सरस्वत्यै भारत्यै जुष्टम० तूष्णीं पुरोडाशमभिधार्ययस्त आत्म
 त्यामिक्षामभिधारयति।नवाजिनमभिधारयति।महापितृयज्ञवत्कर्म।ले
 नसहधानाउद्वासयेत् आद्रो भुवनस्य गोपाः श्रुता उत्स्मृतिजनित्र्योमती
 नामिति विकारेण लाजानुद्धारय आद्रः प्रथस्मुरिति पुरोडाशमुद्वासय
 ति।ततो दृष्टं हेत्यामिक्षामुद्धारय तूष्णीं वाजिने मुद्धारय राभृतिरिति पुरोडा
 शकपालानि चोद्वासयति यथा भागं व्यावर्तथा मिति धाना विभज्य दमि
 द्राय हरिवते इदमिन्द्राय पूषण्वते इति कृत्वा हरिवेदधा धानास्तूष्णीमभि
 धार्य निधार्य तरासामर्धनां करं भं करोति तस्य प्रयोगः कृष्णजिना

१०८

दानादिप्रेषवर्जमावृतासक्तुन्करातिजनयत्येत्यासंयौमीत्यपूर्वो ज्येनसं
 योतिस्करंभोभवतिकरंभेतुलीमभिघायेनिदधाति एतदतं प्रति प्रस्था
 तुः कर्म समाप्तः सवनीयनिर्वापः अनलकते पुरुषविष्णु अथाध्वयुः पशु
 रग्निरधाय्य त्रिय इत्येतस्यां शस्यमानायां शृणोत त्वग्निः समिधा हवमेष्ट
 हवमे स्वाहेति प्रचरण्या पूर्वगृहीतं चतुर्गृहीतं चतुर्गृहीतं जुहोति। अग्न्यवु
 ग्रावदेव सवितृभ्य इदं अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दध्ममुष्टिं भारयमाणः
 अपश्य्य होतमैत्रावरुणस्य च मसाध्वर्यं वा द्रवैक धानि न आद्रवत न वृष्टः
 पत्नी मुदानयो नैत होत च मसे न वसती वरीभिश्च नोत्वा लं प्रत्युपास्वेति
 संप्रैष्यति मैत्रावरुणस्य च मसाध्वर्युश्च मसमादाया द्रवेति त्र्यवरा अ

युजपरिकर्मणोऽङ्कधारममणोस्थालीरादायाद्रवन्ति। प्रहृदेह्यतस्यवाभीरन्व०
 मामहिंसंसीः इतिनेष्टापलीमुत्थाप्यपन्नेजनीस्थालीधारयमाणमानयति
 वसर्जनमणोर्गे। मैत्रावरुणचमसाध्वर्युप्रभृतमोत्रेनाध्वर्युयजमानाश्वस
 हपत्नीकासी। र्धेननिष्क्रम्ययत्रापदुर्ध्वति। उन्नेताहोतचमसंवसतीवरी
 श्वोदायनान्वालदेशेएषामागमनंभृतीक्षमाणतिष्ठति। यत्रहोतुःप्रातरनु
 वाकमनुब्रुवतेउपशृणुयात्तदध्वर्युर्गृहीयात्। अस्तुतणंप्रास्य। दीवीरा
 पोअपोनद्योपोउमिर्देवि। येष्वांभागस्यस्वाहा। इतिप्रचरण्यांस्थितंचतु
 र्गृहीतंजुहोति। अद्भुदंआज्यशोषंकरोति। कार्ष्णिरस्यपापामृध्रं। इति
 दैभेराहुतिमपपूवयति। समुद्रस्यवोक्षित्वाउन्नये। इत्यष्टतलिष्पचमसा

१०८

गोमत्रावरुधाचमसेनोन्तपतिरहीलाचमसाध्वयेवप्रयच्छति एतेनैवमंत्रेण
 कथानासुरयालीः पुत्रत्यकावृत्तागृह्णातिताश्चैकधनिभ्यः प्रयच्छतिअथप
 त्नीः वसुभ्योरुद्रेभ्यश्चादित्येभ्योवि० युवः पन्नेजनी गृह्णातिइतिपन्नेजनी
 गृह्णाति ये स्यालीराहरतितआगयतिनिष्ठाः प्रहृदेहृतस्यवामीरन्व० माहि
 ५ स्त्रीः इतिपर्त्वामुदानयतिस्वर्वाथेतप्रत्येतुतीर्थेनविहारप्रविशंति। ततः
 पत्युत्तरेणहविर्धोगंदक्षिणेनार्ग्राध्रं च गत्वापूर्वेणद्वारेण सदः प्रविश्याग्रेण
 प्रशास्त्रीयंधिस्थंपरीत्यदक्षिणेनगत्वापरंणसर्वांधिस्थानात्वापरंण
 नेष्टधिर्ल्यंगत्वा॥ वसुभ्योरुद्रेभ्यश्चादित्ये० भ्यः पन्नेजनीः सादयाभि। इति
 पन्नेजनीः सादयति। चालालभितरकुभ्यादीनामादातारः सहाध्वर्वादिभि

११०

यंति। पत्नीयथेतं प्रलेस्यैव सज्जनहोमीयमार्गेण प्राग्वंशमेव प्रविशति अध्वर्युः
 संवोदधातुवरुणः समिंद्रसंधाता संबृहस्पतिः त्वष्टा विष्णुः प्रजायासं ररा
 णायजमानायद्रविणं दधातुयथाधुरधुरोधूर्मिः कल्पता इत्युपरिचात्वाले
 होतृचमसं मैत्रावरुणचमसं ~~देवराजं~~ च संस्पृश्य होतृचमसेव स
 तीवरीणामेकदेशानि विच्यतासां होतृचमसीयानामेकदेशं मैत्रावरुण
 चमस आनयति। ततो मैत्रावरुणचमसादेकदेशं होतृचमस आनयति।
 संवोदधातुवरुणः समिंद्रः संधाता संबृहस्पतिः त्वष्टा विष्णुः प्रजायासं ररा
 णायजमानायद्रविणं दधातुयथाधुरधुरोधूर्मिः कल्पता इति होतृनुमरा
 या अपः मैत्रावरुणचमसीयाश्च क्षिरावत्यानीस्मिन्नेव देशे प्रचरणीस्थना

११०।

ज्येन समनक्ति। सर्वे होत चमस स्याभिरदिः सहोतुरंति कमायंति तेषामध्वर्युः पूर्वो गच्छ
तितं गच्छतं होता। अध्वर्यो वरपाः ३३ त्रिः पृष्टति। होता प्रानंतरं अध्वर्युः उतेम
न नमुरुतमाः पश्येति त्रिः प्रत्याह प्रचरणी गतेन शेषे घातस्मिन् विद्यमाने न्यस्तुग्द
हातं गृहीत्वा यमग्रे प्लुमत्यं शश्वती रिषः साहा। अग्नय इदं। क्रतुकरण संज्ञकं सर्वह
ते जुहोति। पूर्वो ध्वर्युर्हविर्धानं प्रविश्य दक्षिणस्य हविर्धानस्य प्रधुरं च बुकदेश प्र
चरणी सादयति अथ होता चमसं वसती वरीकं भंभेनावरुण चमसायाः सवनी
याश्च उन्नेता भेनावरुण चमसाध्वर्युः एकधुनि नश्वकुंभ्यादीनामाहूतो रोपरेण
द्वारेण हविर्धानं प्रपादयति अत्रैव यजमाना ग्रैवक्ष्यमाणेन मार्गेण प्रविशति।
ततो ब्रह्मो एकधना सुवसती वरीभिः प्रपाद्यमाना सुर्वे पूजद्वारेण हविर्धाने प्रवि
श्याग्ने रवरं परीत्य दक्षिणत उपविश्या ग्रहकालादास्ते ग्रहेषु गच्छमाणेषु

वाचं यच्छासाग्रयणस्य ग्रहणात् ॥ अध्वर्युः होतृ च मसमपरेण छंदोगा न्दक्षिणेन
 नीत्वा दक्षिणस्य हविर्धो नस्योत्तरस्यावर्तन्या मक्षस्य पुरस्तादी यत्सृष्टं चक्रेण सा
 दयति ततो वसती वरी मेत्रावरुण च मसीया अपरेण छंदोगानुत्तरेण नीत्वा उत्तर
 स्य हविर्धो नस्य समीपे यथा वकाशे सा दयति एकधानानां तु पश्चादक्षमेवासा
 दनां ततो यजमानयस्मिन्नेव काले सवनीया अपो हविर्धो नमध्वर्युः प्रपा
 दयति तस्मिन्नेव काले ता अनुप्रविश्या परेण छंदोगो न्दक्षिणेन दक्षिणं शोभते
 कर्त्तव्या दक्षिणतो भिषवदेशः यास्ते अत्र तु ये नैव द्वारेण रात्रिः प्रतिपा
 दनं ते नैव द्वारेण आपामपि प्रतिपादनमित्यादि भाव्यकारोक्तं द्रष्टव्यं ततो
 ध्वर्युः निग्राभ्याः स्य देव श्रुतः शुक्रः शुक्रभृतः पृताः पृतभृत आयुर्मेतर्पयन् प्रा०

गोमेषामेमावित्थन इति होतृचमसस्यैर्जमानं वाचयति तानि ग्राभ्या भवंति
 अथाध्वर्युः ग्रहप्रचारः। आग्रयणग्रहग्रहणपर्यंतं ये ग्रह्यंते ते चोपांशुग्राह्याः
 आग्रयणादूर्ध्वमुपदिशतां मन्त्रादीष्वन्यूनं न स्वरण ग्राह्याः तत्र दधिग्रहेण
 प्रवर्तते उपयामग्रहीतो सिप्रजा पतयेत्वा ज्योः भ्यो दिवेत्वांतरिक्षायत्वा
 पृथिव्येत्वा इति दधिग्रहपात्रपूर्वकृतस्य दध्नो दधिग्रहं गृह्णाति। अपेन्द्रहि
 यतो मनोपजिज्यातीत्यतितंजं हे। इति दत्तं धिग्रहं अग्रणं स्वरं दक्षिणेन ब्र
 ह्मयजमानो नीत्वा हवनीयं हरति। प्राणायत्वा पानायत्वा व्यानायत्वा सते
 ह्यज्योतिष्मते ज्योतिष्मते जुहोमि स्वाहा। प्रजापतय इदं। इति जुहोति।
 सामग्रहीष्यन्नाजानमादत्तया वतमेकग्रहायास्तं मन्यते प्रत्युपनेत्येतेरिति

॥११२

दधाति। ग्रहार्थं गृहीतमुपैरनुप्यवसतीवरीभ्योन्यस्मिन्पत्रे निषिद्ध्यापेरण
 ष्टेदो गान्तीत्वा अंतरं सुमुविश्य न राजानं वसतीवरी मिरुप सृज्या। अवीवर्ध
 अवीवर्धवो मनसा सुजा० सवनाय सोमं। इत्यभिमेत्र्य सकृदभिषुत्यतिस्त्रो
 त्यत्तस्य समिधः परिगमन् देवा अकृण्वन्नुशिजो अभस्य वै। तास्यामका मदधु
 मेत्येभुजं लोकमिद्वे उपजा मीन ईयतुः इति येन केन चित्प्राच्या यथा र्थ
 मभिषुणोतियो भिषूयमाणस्यराज्ञश्चमणो बहिः प्रथमोऽनु निष्क्रामति
 तमास्कां सहप्रजया सह रायस्योर्ध्वं। द्रियं मे वीर्यं भानिर्वधीः इत्यभि
 मेत्रयते प्रत्याहरति वा। तत उद्गृहीत्वा। द्रुक्ष्वश्वस्कंधं पृथिवीमनुद्या० सप्तहो
 त्राः इति बहिः स्कदिता विप्रुषा नुमेत्रयत। यद्विस्कन्ताः स्युः संवेद्या मभिषुण

॥११२

गगिचर्वणांविष्णुनुमंत्रणांतः कते ॥ भवति प्रणिधवमंत्रवर्जयेनैवमार्गेणोपाह
 तः सोमः तेनैवपात्रं प्रवेशयप्रत्यात्ससहिरण्येनपाणिना उपयामग० पथिव्ये
 त्वा इति गृहीत्वा अपेंद्रद्वितंजति। इति हरेति पूर्णवत् प्राणायत्वापा० जुहोमि
 स्वाहेति जुहोति। प्रजापतयश्च पूर्ववद्दक्षिणार्धपूर्वोर्ध्व उत्तरार्धपूर्वार्धवा
 हवनीये पूर्वजुहोति। सर्वत्र वसती वरीया मुपरिरात्रे प्रपादेन धाराग्रह
 ने सर्वत्र वाहवनीये प्रतिनयने अयमेव मार्गः यत्रैवमेव जुहोति दक्षिणार्ध
 पूर्वार्धवाते तत्रैव सर्वत्र सोमाहती जुहोति आज्यदधिग्रहयोः नास्ति देशनियमः
 हत्वा त्रैशयं भक्षायकरोति इति सर्वसोमाभिषवाणकल्पः अन्येनाहृतस्यो
 मं भक्षविधिरग्रथामागव्याः व्यास्यते। सोमग्रहभक्षः अग्रेण होता रप्र

॥११३

त्यङ्गासीनः न च क्षसंत्वा० ख्ये प्रमित्येवेक्ष्य। मंड्राभिभूतिरिति भक्षयति हि न्वेत्त्या म
 त्मानमभिभूतिरिति यस्तपुरोत्पेसादयति। अंशुना प्रचरति राजानमपादायेत्या
 दिविप्रुउनुमंत्रणां तमुक्तेमव उपरेन्युप्यवसंतीवरा मिरुपसज्य अवीवधव
 इत्यादिना सोममभिभूत्य सकदभिषुत्य आमास्का निति प्रथमं स्वन्नमं शुभ
 भिमं व्यादाय वा द्रप्सश्चस्कदेति विप्रुष्यो नुमं च प्राण्यापान्य प्राणानूक
 यानश्चित्र आभुवदू० छयावृता। इति वामदेव्यं साममनसा गायमाना वा
 उपयाम गृहीतो भिभूतिगृह्णाति यद्यनवानं ग्रहीतुं न शक्नोति आनः प्रा
 णस्तु परावत व्या० सि प्राणायत्वा। इति हिरण्यं शतमानं गृह्णाति तं श
 तमानं न हिरण्येन स्वस्वयं हिरण्येनापि दधाति। इन्द्राग्नीमेवर्चः कृणुतां

॥११३

व० धत्तमश्विना। इति योक्तं हरति। ततो नवानं। दधन्वे वा यदि भने वा च० क
 मिवाभवत्वाहा। प्रजापतयइदं। आद्रिः प्रतिप्रस्थाता ध्वर्युः प्रत्युक्षगतिः द्वाद
 शधेनूः पष्टोद्दीवाग्नेयः कृत्याधिवासवांशो अध्वर्यो नैददामि। स ध्वर्युवे
 यजमानो वरं ददाति। अध्वर्युः पूर्वेण द्वारेण स्वादि सर्वं ग्रहाणां समानं। पूर्वण
 द्वारेण सदः प्रविश्याग्नेण द्वारं पुरस्तात् प्रत्यङ्गुः सानः नृचक्षुः सत्तो देवसा
 मसुत्तक्षा भवरव्ययमित्येवं प्रवाग्देवी सोमस्य तव्यलिति भक्षयति हि नृच
 मगात्रा हरिवा० मिसतिगाः इत्यात्मनं प्रत्यभिगच्छति। माजीलीय पात्रं प्रक्षा
 ल्यायस्नेसादयति। अदाभ्यन प्रचरति वसवस्त्वा प्रवहंतु गा० उपहि। रु
 द्रास्त्वा प्रवहंतु नै० उपहि। आदित्यास्त्वा प्रवहंतु जा० उपहि। इत्युपनद्ध

॥११४

स्वराजस्त्रीनंभूतसंस्पष्टान्यरातान्यरह्यान्यस्मिन्निधिच्यलौकिकस्य
 दध्नातिग्राह्याणांवाक्कदेशंदधिग्रहपात्रादन्यस्मिन्पात्रेनिधिच्यमांदा
 सुते शुक्रशुक्रमाधुनोमिभंदगासुतेशु०नोमिकोतनासुतेशुक्र०मात
 स्मिन्नेतैरेतानेशु०निःअदक्षिणमनुपरिप्लावयति। शुक्रते शुक्रेणगृह्णा
 म्यहो रूपे० रश्मिभिः। उपयामगृहीतासि। अग्निः प्रातः सवेने पालेस्मा
 न्वे० भक्षाः स्याम। उपयामगृ० सि। विश्वे देवा मरुत इदो अस्मा० सुमतो स्या
 म। उपयामगृ० सि। इदं तृतीयं सवनं कवी० सीयोनयंतु। उपयामगृ० सि।
 दधिग्रहपात्रे तैस्त्रिग्रहं गृह्णामि। आस्मिन्नुग्राअचुच्युवु० असश्च
 तो इति हरति ककुहं रूपेव यमस्यरोचते। बहव इत्यभि मंत्रयते सोमः सो ॥११४

मस्यपदोऽङ्गः शून्यत्वे सोमाय स्वाहा इति जुहोति सोमायेदं द्वादशधेनुः प
 षोहीवो गभिणीः कृत्य धिवा सवाध्वे या ते दत्तामि अभिषवाभावाद्दक्षिणाभावः
 १ अध्वर्युः येन क्रमेण वदस्ते नैव क्रमेण प्रशतानं शून्यसवनं मभिषवायै नि
 दधाति द्वितीयः पटलः देवस्य त्वा स० भादे मादे इत्युपांशुसवनं ग्रावाणमा
 दायवाचं यष्ट्या ग्रयणस्य ग्रहणात् उपंशुसवेनाभावेऽपि वाग्यमप्यनं स्यात्
 ग्रावास्यध्वरकुदेव्यो गंभीरं स्वतं वष्टितो इत्यभिमेत्रयते तमधिषतण
 उर्ध्वं स्नातुं निधाय इद्राय त्वा वृत्रघ्ने इद्राय त्वा वृत्रतुरे इद्राय त्वा भिमातिघ्ने
 इद्राय त्वा दित्यवते इद्राय त्वा विश्वदेव्या वते इति पंचभिमेत्रैरुपांशुसवने ग्रा
 वाणमभितस्यो परीतियावत् राजानमभिमीति उपसमूहनं वर्जते नै

वक्रमेण तद्यथासहिरण्येन पाणिना एकैकयांगुल्येन नुक्रमेणैतैर्मन्त्रैः यच्च
 भिः पंचकृत्वो मिर्मितैस्तैः पंचकृत्वः अधिषवणस्थे कदेशराजानं न्युप्ययाव
 दकग्रहाधर्पि योऽंमन्यते तावतमादाय प्रत्युपनद्येतरानि दधाति ग्रहाया
 स्रमुपरं न्युप्यवस्तीवरीभिरुपसृज्य श्वात्रास्थवृत्रतुरोराधोगूकं सो
 मः पिबतु इति होतृचमसस्ताभिर्निग्राह्याभिरद्विरंतरेषमुपसृजति। य
 त्सोमदि विज्यातिर्यः धिदासुत्रेवोचः। इत्युपसृष्टं राजानमभिर्मन्त्र
 यते। उपसृष्टस्य रात्रेः षडंशं न संसृष्टानककाडी नूता प्रवृत्त्यमवृहण
 क्रमेण प्रज्ञातानि धायैतरानादाय उपरिष्ठात्पाणे स्तं ग्रावाणं धारयन्
 नेधस्थो दंशन्। आगपागुदगधराक्ताः वनिष्पराहोतृचमसैः प्रद ॥११॥

क्षिणमनुपरिप्लावयति। सनिग्रामोभवतितानुपरेन्युष्मकसतीवरीभिरुप
 सृज्यअवीदधवोमनसा० नारायसोमं। इत्यमिमंन्यमामेमां संविकृथाः इति
 प्रावाणमुद्यम्यधिषण्वीदू सतीवी० न्रमामाहि० सिष्ट० इत्यधिषवण
 फलकेअमिमंन्य। अनारं संस्त्वावयंमिद्रेण० स्त० अस्त्वः० शंभूरहतः सो
 मोजोरोइतियन्नमूललोद्धतणवापश्यतितस्मिन्देशेसमेप्रहरतियदि
 तानिनस्युरंतर्हितणमंतर्धायप्रहरतिसकन्मंत्रमुक्ताप्रथमाभिषवा
 द्वाभ्यांहरताभ्यामष्टौ कृत्वोग्रेभिषुत्यसतिनिमित्तेआमास्का० द्रुसुश्वस्कं
 द० इत्येतयोः कृतयोः प्रागापागुदगितिनिग्राममुपेतिअपात्तानामंशुनांद्वा
 भ्यांप्रथमद्वितीयाभ्यांउपांशुपात्रमपिवायोत्तरतः त्रितिप्रस्थातोपयेध्

1199

ति। वाचस्पतये पवस्व वाजिङ्ग भस्ति पूतः इति तस्मिन्तं जलिना ध्वस्तुः सोममासिं
 चति। एवं द्वितीयेन पर्यायेणाभिषुणोति। तद्वाधाश्वात्रास्थवृत्रतुर इति निग्रा
 म्याभिरुपसृज्य यत्ते सोमदिविज्योतिरित्यभिमेत्युपरिष्ठाद्वावाणं धार
 यित्वा प्रागपागुदगिति होतुं मसे त्रिः प्रदक्षिणमनुपरिष्ठाभ्यतानुपर
 न्युप्यवसती वरीभिरुपसृज्य अवीरुधाभिरुप्यभिमेत्यमाभेर्मासं विनष्ट्या
 इति ग्रावाणमुद्यम्य धियणे वीरुसती इत्यभिषवणफलके अभिमेत्यना
 गसस्वावयमिति तस्मिन्सोमे पूर्ववत्सहस्र एकादशकत्वं द्वितीयमभि
 षुणोति। आमास्काद्रसश्चर्कदेति कृतयोः प्रागपागुदगिति निग्राम
 मुपेत्य पूर्वावंशोऽप्योत्थत्यप्रस्तातो निधाय तृतीयमनुपरिष्ठाभ्यतानुपर

1199

त्रमपि धायोत्तरतः प्रतिप्रस्थातोपयति देवा देवानां पवित्रमसि येषां भा
 गे सितेभ्यस्त्वतितस्मिन्नंजलिना ध्वयुः सोममासिंचति। एवं ततो यपया
 येनाभिषुणोति। तद्यथाश्वात्रास्य वज्रं हत इति निग्राभ्यामिरुपसज्ययत्ते सो
 मदिविज्यातिरित्यभिमन्त्र्य प्रागपागिति होतृचमसे त्रिः प्रदक्षिणमनुपरि
 ग्राव्यतानुपरेन्युष्य वसतीवरीभिरुपसज्यावीवृधामित्यभिमन्त्र्य माभेमांसं
 विक्थ्या इति ग्रावाणामुद्यम्य धिषणे वीडुर्यती इत्यधिषवणफलकं अभिमन्त्र्य
 आनागसस्त्वावयामितितस्मिन् सोमपूर्वकं प्रहृत्य द्वादशकत्वं स्तृतीयमभि
 षुणोति। आमास्कांश्च सश्वस्कंदेति होतृयोः प्रागपागिति निग्राभमुपेति
 द्वितीयपर्यायपिधानं च। अपो हृत्य प्रसीतो निधायान्याभ्यां पंचमवष्टा

म्यामुपांशु पात्रमपिधायेत्तरतः प्रतिग्रस्यातोपयच्छति। मधुमतीर्न इषु
 स्फुटिदि०भ्यः पार्थिवेभ्यः इति तस्मिन्नुपांशु पात्रे ध्वेयुः सोमं भासि चति।
 पंचमयष्टो प्रजातौ निदधाति। स्वाकृता सीत्युत्तिष्ठति। उर्वतरिक्षमन्वि
 हीति गच्छति। उत्तरं णोतारमतिर्क्रम्य दक्षिणे न पात्रं हत्वा मनस्वाह।
 इत्युत्तरं परिधिसंधिमन्वहृत्य स्वाहा। त्रा सुभवं सूर्याय स्वाहा। उर्ध्वं
 स्तिष्ठन् दक्षिणां प्राचमजुं दाधे संतले जुहोति। प्राणायेंदां देवेभ्यस्त्वा
 मरीचिपेभ्यः इति मध्यमे परिधावभ्यंतरलेपं निमार्ष्टि। देवेभ्यो मरीचि
 पेभ्य इदं। यथेतं प्रत्येत्याग्रयणस्था ल्याह तत्रोद्यधारासं पातमवनय
 तौ एष्यते योषिः प्राणायत्नेति पात्रं सादयति। तस्मिन्नुपांशु मवदधाति सप

11999

रिशेरता। प्रातःतीयसवनात्। अंशुरितरेकरयोननानाकांडः पश्चिमोत्तरस्त
 तीयसवनपर्याप्तः विनाशो प्रायश्चित्तं कृत्वा न्योग्राह्यः ॥ महाभिषवाय
 पश्य पवित्रांतं पुरस्तादध्वर्युः दक्षिणतः प्रतिप्रस्थाता पश्चान्नैष्ठिकं उत्तरतः
 नैता अध्वर्युः ॥ अथ ज्ञानमादत्तेयावते प्रातःसवनायाप्तमन्यते प्र
 त्पुनतस्तैतरे निदधाति तमुपरैरन्यप्यवसती वरीभिरुपसृज्य ॥ उशिक
 तं देवसो मगायत्रं यो अपीहि। ये दाभ्या अंशवस्तेषामेकप्रथममपि
 सृजति। यत्ते सो मा दाभ्यं नाम० मसो माय स्वाहेति द्विः उपांशुपावनानां
 द्वाद्वावनुसवनं निदधाति। वसती वरीभिरुपसृज्य अवीरुधं वो० सो
 ममित्यभिमंज्य सर्वे दक्षिणेः पाणिभिर्ग्रीवमियथार्थमभियुज्यामा

श्रीः

॥११८

स्कान्दश्चस्कन्देतेतयोःकृतयोःप्राग्यगुदगच्छरअध्वर्युर्निग्राभमुपेति
यवाविहितोद्वितीयस्तृतीयश्चाभिषवःतद्यथावसतीवस्यपसर्जनावीवृधा
भिषुत्रणाधिषवणाभास्काद्भस्मानुमंशपागपागितिनिग्राभापयम
नातानभिषवाक्कुलातृतीयोयमेववसतीवस्यपसर्जनादिनिग्राभापयम
भिषवःत्रिभिष्टतराजानाधवनीसुसंभृतिरिवविहितोद्वितीय
स्तृतीयश्चपर्यायःतद्यथावसतीवस्यपसर्जनादिनिग्राभापयमना
तानभिषवातेषुराजानमाधवनीयोनविचतीतिद्वितीयःपर्यायएवमे
वतृतीयःउत्तमभिषवेसुसंभृतराजानंकुलापवित्रेणप्रपीड्युपरोग्रा
वाःसमुखाक्कुलातेभ्यःसजायव्युपाहृतिःसजायमुखाक्करोतिप्रा

॥११८

चमुहातारोद्राणकलशं ग्रावस्वधूहं तिअधो धोहमुपकर्षंति। पवित्रं ते विततं
 ब्रह्मणस्य ते प्रमुत्समाशता इति तस्मिन् नदी नीनदशं पवित्रमुहातारो घास्यं
 तिअध्वर्युः पवित्रं त इत्यनेनैव चोपवित्रं मे गिवं त्रयते। तस्य यजमानानामिक्क
 रोति। मध्यमे देशा धारास्त्रवणमार्गे वहास्या दलं विभूत्रमार्गे गिवकराति। हो
 त च मसेन त्वा रिभ संततो धारां रत्रा वयति स जमान एव आधवन्। यादुने तो
 द च नेन विनिच्य अपरेणो हातारं नीत्वा ह। त च म स आनयति स्त्रु व त्या
 धाराया ग्रहान् गृह्णाति। उपयाम गृह्णाति। तस्य छ म घ व न्या मे म घ व न्या
 दय स्वा इत्येतयो मंगल्लाति। स्वां कृता सीत्य तिष्ठति उर्वं त रिक्षम निहीति
 गच्छति। दक्षिण न हो तार मति क्रम्यवात्का दु इति दक्षिण पारा धिस धि म न

सर्प

वहल्यखाहा। ता सुभवंः स्याहा। इति प्रांचमुदं च न जुं चोर्ध्वं संततं जुहोति। अपानाये
दाने परिधौ लेपं निर्मोष्टि नाग्रयणस्था ल्यासं पातमवनीयति एष ते यो निर
पानाय लेत्यायतन पात्रं सादयति नाशुमवदधाति उपां श्वंत र्यो म पात्रं अं ते
तरण व्यानाय लेत्सु पां शु सवुनं ग्रावाणं सं स्पष्ट सुपां शु पात्रेण सादयति
तृतीयः पटलः रथ तरसा म्येद्रवाग्रा न्यदली यात् आवाया भूष शुचि पाउप
नः स० पूर्वपेयं इति पुरो रुचु मनु दुत्य एं द्रवायव पात्रं मुपयच्छति धारा समी
पे उपयो मगहीतो सिवायवत्वा। इति तस्मिन् गृह्णाति पात्रं मपयस्या पछि
द्य इद्रवायु इमे सुताः उपप्र० मुशं कति हि। इति पुरो रुचु पुनरेवोपयच्छति
धारा समीपे धारयति। उपयो मगहीतो सी द्रवा युभ्यां लेति तस्मिन् गृ

१११९

हीला अव्यावृत्तपवित्रं अव्याप्यतयत्पवित्रं दशापवित्रप्रदेशः तेन दशापवित्रे
 ण ग्रहपात्रस्य बहिः पात्रपरिष्कृत्य एष तयोनिः सज्जोषाभ्यां त्वेत्यायतने सा
 दयति पुरस्तापदुयामाय जुधागत्पुत उपरिष्ठापुयामा सन्वा सर्वग्रहणां
 परिमार्जनं यथा योनि सादनेन अयं वा मित्रावरुणां श्रुत इह वा इत्यनुदुत्य
 पात्रमुपयच्छति उपयाम् सि मित्रावरुणाभ्यां तस्मिन् हीला पात्रमपय
 म्यारायावश्यं सस्य वा सं सोमदेम हव्ये न देवा युवसेन गावः तोधेन मित्रावरुणा
 युवं नो विश्वा हा धत्तमन पस्फुरन्ती इति तं श्रुतेन पूर्वसंपादितं दोहनपय
 साश्रित्वा एष तयोनि र्सीता युभ्यां त्वेति सादयति अयं वेन श्वोदमस्युग्भिग
 भां इ० भीरुति इत्यनुदुत्य शुक्रमुपयच्छति उप० सि शं जायता इति गच्छा

११२

तिहिरण्येन श्रीत्वा एष ते यो निर्वीरतां पाहि रत्ना यतने सादयति। तं प्रलथा पूर्व
 था० सुवर्धसे। इत्यनु दुत्यमधिपात्रमुपयच्छति। उप० सिमको यत्वेति तस्मिन्
 क्कति मनो नयेषु हवनेषु तिग्मविषः शच्या वगुधो द्रवता आयः शर्मा भिस्तु विन
 म्णो अस्या श्रीणी तादिषु सगो नकार्यः प्रमादा ज्जोति प्रायश्चित्तं तथोक्तं शास्त्रा
 तेरनास्पृष्टा दकाः सोमेनैत राणि हवींश्चिरन्ति। दशा पवित्रेण परिमज्ज्य एय
 ते यो निः प्रजाः पाहीत्या यतने सादयति ये देवा विव्येका दश० मजुषध्वं उपया० सी
 ति अथ वोपयाम गृहीता स्याग्नेयणो सि स्वाग्रमणो० ही द्वियेण। इति गृह्णाति। पु
 रस्तादुपयामेन यजुषा द्वाभ्यां धाराभ्यां गृह्णाति य आग्नेयण स्यात्प्रां स्यामस्तस्य
 कदेशमन्यस्मिन्वात्रैष विच्य द्वितीयां धारां करोति या स्यात्प्रां आग्नेयण गृहीता हिमिति नि

र

हिकरोति शोनेरे ॥ ११२ ॥

योचैरथ सूचैः सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते इति त्रिराह शनैरेग्र योचैरथ
 सूचैः अस्मिन् वस्त्रेण पवते स्मैक्षत्राय पवते स्मै सुन्वते यजमानाय पवत इष उज
 पवते द्यौः पवते वनस्पतिभ्यः पवते द्यावा पृथिवीभ्यां पवते सुभूताय
 पवते ब्रह्मवर्चसाय पवते यजमानाय पवते भर्तृज्येष्ठाय पवते इति सोममभि
 मन्त्र्यदशां पवित्रेण समृज्य ल्यते यो नैर्विश्वेभ्यस्त्वा देवभ्यः इत्यायतने साद
 यति अत उर्ध्वमुपदिमता खरेण ग्रहणा यानूध्वं स्तानुपदिमत इति श्रु
 तैः अतिग्राह्या न कृताति अग्न आयुः पविष पव स दुष्टुना इत्यनुपुल्याग्नय
 पात्रे उपया स्यग्नयेत्वाते जस्वते इति गृहीत्वा एष ते यो निरग्नयेत्वाते जस्व
 त इत्यायतने सादयति उत्तिष्ठ नो जसा सह च नू सुतां इत्येद्रपात्रमुपयच्छ

तिः। उपयासीद्रायलौजस्वतेरतिगहीत्वानिमृज्यैषतेयो निरिन्द्रायलौजस्वतइ
 न्यायतनेसादयति। तस्मिन्निर्विश्वदर्शतो० रोचनंरत्यनुदुल्यसौ० उप० सिसू
 योयत्वाभ्राजस्वतइति तस्मिन्गहीत्वानिमृज्यैषतेयोनिःसूयायत्वाभ्राजस्व
 तइत्यायतनेसादयति। मूधोनं दिवो० नयतदेवाः उपयामगहीतोस्युग्रयेत्वावे
 श्वानयध्रुवो० तक्षिन्नमः॥ इतिरस्यात्था ध्रुवं पूर्णं गहीत्वा एषतेयो निर
 ग्रयेत्वा विश्वानराय० इत्यायुष्कामस्य हिरण्यसादयति। ध्रुवसादयित्वारा
 जानमुत्तिपावयति। यावंतप्रातः सवनायास्तमन्यते विरमति धाराप्रपीडय
 पवित्रे निदधाति। जोणकलशे च मणिवामे त्रावरुण च मसीयाः सर्वाश्चै
 कधनेकदेशाश्च धवनीयेवनीय आधवनीयस्यैकदेशतिरः पवित्रं पूतम् ॥१२१॥

त्यवनयति। अत उ ध्वं पूतयति तिरुपाविनमवनीयेते। पवमानग्रहान्गृह्णाति उ
 पया० सिप्रजापतयति। द्रोणकलशमभिमुखोत्। उपया० सीद्रायला। इत्या
 धवनीयं। उप० सिविश्वेभ्यस्त्वादेभ्यः इति पूतभूतमुमिशेत्। निःसर्पितः स
 मन्वारभुते ध्वर्यु प्रस्ताता प्रस्ताता रं प्रतिहृत्। प्रतिहृत् रमुद्रातो हारं ब्रह्मा
 ब्राह्मणयजमानो न्वारभुते इति अध्वर्युराह्वेनीये कर्तुं करण्यं चतुर्गृहीत्वा
 जुहोति। निरूप्य यस्ते द्रप्सः स्कंदयति स्ते अशुवा० तं जुहोमि स्वाहा। इद्राय दायो
 द्रप्सो अशुः पतितः पु० होमि स्वाहा। इद्राय दायस्ते द्रप्सो मधुमा इन्द्रि० हो
 मि स्वाहा। इद्राय दायस्ते द्रप्सः स्कंदयति स्ते अशुः स्वः परश्च यो दिवः परः
 अयं देवो बह्वस्यतिः संतस्मि चतुर्गृह्णाति। बृहस्पतय इदं पुनर्गृहीत्वा।

11922

महाहविर्होता सत्सन्वेनमः पृथिव्यै स्वाहा वाचस्य तय इदं वै प्रुधा सप्त होतारं
 चतुर्दशः प्रह्वो बहिष्पवमानं संप्रति । आस्तावदेवा गच्छतीत्यर्थः अत्र ब्र
 ह्म यजमानावपि जुहूतः गायत्रः पंध्याय सवा देवता वकेणा परिपरेण यथा
 स्वस्ति वसून् शीय दाम्ये गेगा अग्र एतं यजमाने च इति सर्वेषु व्यवायेनान्वा
 रब्धा एव गच्छंति अध्वर्युः पूर्वो बहिर्मुष्टिभीषदिव धून् संप्रति दक्षिणेन च
 त्वालमेवेक्षमाणो बहिष्पवमानेन जुह्वते तद्यथा वायुर्हिकतीप्तिः प्रस्तोता
 प्रजापतिः सातः प्राणमयि दधातुः बहिर्मुष्टिं प्रययन् स्तोत्रं मुपाकरोति ज
 ग्रिमे । असर्ज्यं सर्जिवा सर्ज्यं द्रव्यं हो सर्ज्यं पावन्त ध्वं अभिसर्ज्य यजमाने
 ति इदं बहिर्दानमेव स्तोत्रोपाकरणं सर्वान् यजमानानेव मेवोपाकरोति उपावन्त ध्वं

11923

भित्तिनीनपीत्यर्थः पवमानत्रयव्यतिरिक्तः नारणिस्तोत्राण्याज्यानितास्यग्निष्टो
 मादीनिचाबर्हिभ्यामितराणिस्तोत्राणि। स्यमानं बह्व्यवमानं ब्राह्मणाः सम
 भिसर्पन्ति द्वेष्ट्यचपरिन्वाधन्ते यजमानः पत्यस्येहिकुरुतस्ये प्रस्तुहितस्ये मे
 वरुध्ये। भूभुवः सुवः चित्तिः सुक्चि० सामाध्वर्युः इति जपति। ब्रह्मा ब्रह्मस्तो
 व्यामीत्युच्यमान। देव सवितरेतत्तत्प्रातस्तत्प्रचसुव० स्तुतदेवस्यसुवितुः
 प्रसवे रश्मिरसिक्षयायत्वाक्षयं जिन्वा ओ हस्तुत। इति प्रसोति। सवेस्तोत्रा
 णामेषकल्पः रश्मिरसिक्षयायत्वाक्षयं जिन्वेतिस्तोत्रेस्तोत्रउत्तरमुत्तरस्तो
 त्रभागानादधातियजमानः श्येनास्त्रिणायत्रध्वा अनु० संपारय। इति म
 ध्यमायास्तोत्रियायामुपाकरणद्रव्यगन्धारभेत। स्तुतस्यस्तुतमस्यूर्जम

१२३ स्तुतस्य स्तुतंगम्यादिन्द्रियावतो वनाभे ह धुक्षी० सोमे स० द्रुक्ष० यज्ञो ब० त
 यो रमीणां इति स्तोत्रे समाप्ते नुमं त्रयते। स्तुते वहिष्यवमाने ब्रह्मियजमा
 नाय धतं प्रत्यस्यथायतनमुपविशतः सवनीयस्युवपाहोमात् चतुर्थः प
 ण्डलः अध्वर्युः अग्नी दग्नी न्निहुर बर्हिस्तणा हिपुराज ईहं अलंकुरु प्र
 तिप्रस्थातः पशुमेति इति स्तुते वहिष्यवमाने उत्तिष्ठ न्सं प्रव्यतिह विधा
 ने प्रविश्य विलो लनो अंतमः श० रुते आसितं। इत्येन्द्र वायवादि दश ग्रहा
 नुपतिष्ठते। पुनर्विलो लन इत्युक्त्वा सोमपात्राणि संमृशति रिक्ता न्यपीति के
 चित् आग्नीध्रिया दग्नीध्रो ग्राशना हृत्य प्रत्यग्मुखः वह्निरसि हव्यवाह
 नो इति होत्री ये रौद्रेणानी के नैति सर्वत्र पुनरंगशना दायं तरायूपे माहव ॥१२३॥

नामंचाहृत्य दक्षिणनागलसदः प्रविश्य श्वात्रोसि प्रचेतारौ द्रेणानीकेत्यो
नैदिमोत्रोवरुणस्पयधेतं प्रत्येत्यागारा नादाया दायोत्तरतः सदः प्रविश्य
ब्राह्मणाष्टस्यादीश्वतुरा विहरति तु योसीति ब्राह्मणाष्टसिनः उशिगसी
ति योतुः अंधारिरसीति नेष्टः अवस्युरसीत्यष्टावाकस्याप्रशास्तमार्गेण
अध्वरसीति माजोलाये अध्वर्युः कस्मिंश्चिन्मसे द्रोण कलशात्परि पूवया
चतुःराजानंगहीवाप्रचरण्या अपूर्वो ज्यासे च गहीतंगहीत्वा पुरस्तात्प्रत्य
अशानः सामनाहवनीया दीश्वतुरा व्याघारयति सम्राडसि कृशा नूरो द्रेणा
हिंसाः इत्याहवनीयं व्याघार्य सम्राजे धिस्व्या च दं अन्यत्र विभूरीदिगुण
विशिष्टा धिस्व्या देवताः विभूरासि प्रवाहणारौ ० हिंसा रित्या ग्रीध्रियुं

11928

वनिरसिहव्यवारुनोरो० सीरितिहोत्रीयं न्याधार्य अथाज्येन श्वात्रोसिप्रचे
 तारो० सीरितिप्रशास्त्रीयं। तुथोसीतिआह्रणघ्नसिन। उशिरसीतिप्रोत्री
 यं अंधारिरसीतिनेष्टीयं। अवस्थरसीत्यध्वावाकीयं अथरामन शुध्य
 रसीतिमार्जोलीयं अथवाग्नीध्र्योद्याहवनीयांतवाक्रमणव्याधारयति
 न्यदेशात्किंचिदपसृत्यवषट्करोति अग्रेण होतारं पुरस्तात्सत्यजं सी
 नः। नृवक्षसं त्वादेव सोमं रव्यं च इत्येवैक्ष्य प्रतिप्रस्थातृपक्षयस्व। मंदापि
 मूतिः० वाग्देधी सोमस्य विवालेति वा मक्षयति। हिन्यमश्ल्यादिना पूज्यं क
 मार्गेण मक्षयति। संततमनुष्टुप्तां बहिः स्तीर्त्वाग्नीध्रः कर्मणे वा० यज्ञस्य सं
 पुरोडाशानलं करोति। देवो वः सविता मध्वानं कुं। देवस्त्वा सविता मध्वानं कि

11928

तित्रिःप्रतिप्रस्थातापञ्चसुप्तपयित्वातीर्थनप्रपाद्योपाकरणदेशमानयति अध्व
र्युःयावांक्शामधुमिधुतंउपयास्यध्विभ्यांलापरिधुवयाद्रोणिकलशादुप
स्तीर्यपूतभृतउनीयद्रोणिकलशादभिघारयति। दशापवित्रेणसंमज्ज्यएयते
योनिर्मध्वीभ्यांलेत्यायतनसादयति। सर्वग्रहणामेषकल्पःतंसादयित्वादे
वस्यलासंभ्यामाददे। इतिनिवृत्तारक्षणागदायुपूर्वामग्नीयोमीयुरशनामु
क्षिप्प्यगृहीतयारशनायानामिदंघेपरिव्यतियेयूपायपरिवीयमाणायानु
ब्रूहीतिसंप्रेष्यति। परिवीरसिपरित्वादे० नमनुय्याः इतिपरिव्ययति। अंतरि
क्षस्यलासानाववगृह्णामीतिस्वरुमेवगूरुतियूपमुहज्वयेलेतिद्विःवाह्वी
आदायोपवीरसातिशाखाअग्नयत्वाजुष्टमुपाकरोम्युपोदेवानित्याद्यावपा

होमात् निरुद्धवत् मजोतेः पशुं पशुपत इत्यादि प्रजापतस्योद्दिष्टं च हो
 जुति अग्नेर्जीनित्रमसीत्यादि वेदानि धाय सामिधेनीभ्यः संप्रेष्यति प्रया
 जादिवपा होमात् मविकृष्टं अग्नये ध्यागस्य वपायामेदसो नु ब्रूहि आश्र
 वयास्तु औषट् पंच पशु प्रकृतित्वेन संप्रेष्यति अग्नीषोमीये षडेते तु अ
 ग्नये ध्यागस्य वपायामेदसः प्रेष्य जाते वेदो वपया • तु देगः स्वाहा यजमा
 अग्नेरह देव • येन्द्रियावीजमानं मिति वा वरुच ददाति । अध्वर्युः संस्त्रावे
 णाभिहृत्य सर्वं चालो लेमा जयते रुतायां वपाया । प्रसृष्यतो ग्रहावकाशे रूपस्य
 प्यप्रसृष्यति । अध्वर्युः प्रतिप्रस्थो तो नैतो ब्रह्मा यजमानश्चोपतिष्ठते द्वौ स
 मुद्रौ वितता वजू • नातिमं त्यन्यं इति स देवद्रोणक लक्षा धवनीयावुपति

षंते। इन्द्रासी सतती वस्तु। अनुहाय जोर्ये इति पूत भूत सुपतिष्ठंते। परिभूरग्निं
 परिभूरिदं परिभूविं न्यतस्य तद्रदगुन्मृजे इति सकृत्सर्वं सोममुपतिष्ठंते। प्रो
 णायमेव नो दावर्चं संपवस्वेत्युपांशुपात्रा। अपानायमेव स्वत्यंतर्षामं। व्याना
 यमेव वस्वेत्युपांशु सवनं ग्रावाणं। वीक्षमेव चैव वस्वेत्यंद्रवायवं। दक्षक्रतुभ्यां
 मेव चैदामेव वस्वेति भ्रातृवरुणं। चक्षुभ्यां मेव चैदौ वचं संपथवैमिति शुक्रामं
 धिनो। भ्रात्रायमेव वस्वेत्याश्विनं। आत्मने मेव वस्वेत्याग्रयणं। अंगेभ्यो
 मेव वस्वेत्युक्थ्या। आयुधे मेव चैव वस्वेति ध्रुवं। वीर्ये मेव चैव स्व। अतिग्रा
 ह्यास्त्रिरावत्स्य प्रत्येकं। विलो जठरमसिवर्चं वस्वेति द्रोणकलशं। इन्द्रस्य
 जठरमसिवर्चं वस्वेत्या धवनीयं। दिश्वेभ्यो देवानां जठरमसिवर्चं वस्वे

॥१२६

तिपूतभृतं। वचोदामेवर्चसेपवस्वेतिसर्वत्र नुषजाता कोसिकेनामकरैभ्यः
 कायत्वायं० श्रीयतस्यत इदमुन्मृजे। इत्युक्ते शेषेण सर्वराजानां। स्पष्टः स्वस्ति
 विघ्नः स्वस्तिः प० शुर्नः स्वस्तिः इति प्रत्येकं स्वस्त्येतैः स्पष्टविघ्नपक्षे परम्भू
 नुपतिष्ठते। यज्ञियायज्ञकृतस्यते मासि न्यस्त उपह्वयध्वं। इति सर्वोणिस्पष्टा
 दीनिसहोपतिष्ठते। उपमाद्यावाष्टधिवीक्ष्यतां। द्यावाष्टधिव्यो। उपारतावा
 ह्वयतां। इति यज्ञवह्निष्पवमानेन स्तुवेतां देशं। उपकलशाह्वयतां। द्वाण
 कलशं। उपसामोह्वयतां। इति सर्वेऽप्युपाग्निह्वयतां। इत्यग्निं। उपदे
 वाह्वयतां। इति देवाः सर्वेऽत्रयस्त्रिंशत्। न प्रकृताश्च ग्रहदेवताः। उपय
 तोह्वयतां। इति यज्ञसादेनानि हविराज्यानि। उपमाहोत्रोपह्वेह्वयतां। इ

॥१२६

ति होत्रकानुपतिष्ठन्ते नमोऽग्रे मखद्ये मखस्य मायशो योत इत्याहवनीयं नमो
 रुद्राय मखद्ये नमस्तुत्या मापाहिः इत्याग्नीध्रीयमुपरयाया पउपस्पृश्या न
 मद्राय मखद्ये नमस्तुत्या मापाहिः इति होत्रीयं नमोऽग्रे मखद्ये मखस्य
 मायशो योत इति मार्जलीयं दृष्टेऽथः क्षिप्रिरेसमीचीमा हस स्याता इत्यधि
 यवणफलदेः सूर्येमा देवो दिव्याः सूर्यो वायुरेत रिक्षात्पातु
 इति वायुं अग्निः पृथिव्याः पातु अग्निः यमः पितृभ्यः पातु यमः सरस्व
 तीमनुष्यभ्यः पातु सरस्वती देवी दानो भामा संतापः इति सदोद्वारे नमः
 सदसे इति सदः नमः सदस स्यतये इति सदस्यं ब्रह्माणवा नमः सरस्वतीना
 पुरोगाणां चक्षुषे इत्यत्रिजः नमो दिवे इति दिवं नमः पृथिव्यै इति पृथि

1939

वीमुपतिष्ठते। अर्धयुः पूर्वेण द्वारेण सदः प्रविश्याप उपस्पृश्या अर्धद्विष
 व्यादत० त्याकतेरः। यत्र निषस्य भवति ततः स्वासनाच्छणं लोहं वा निरस्य
 उन्निवत उदुद्धतश्च० वी अद्याहुः। इत्युपविशति प्राश्नुखः। ततो ब्रह्म यजमा
 नो पूर्वो द्वारेण सदः प्रविश्या ग्रेण प्रशस्त्रीयं धिल्यं परीत्य दक्षिणेन धिस्यं
 उपविशतः। अर्धद्वै० उन्निव० एवं दक्षिणेनो दुर्बरी सदस्यः एवं सदः प्रस्पृश्य
 उपवेशनानंतरं प्राचीनावीती आगतं पितरः पितृमा० यूयं मयास्त। इति द
 क्षिणाध्वं स्वान्ति नृपतिष्ठते। यज्ञो पवीत्यप उपस्पृशेति। ततः पशुतंत्रं
 प्रपद्यते शमितः पशुं विशाधिगुदमानि कृषीः धृष्टिमादागमातरिभ्व
 नो० भृगूणामंगिरसो० दौ देवस्त्वेति मंत्राः श्रव्यमाणः सर्वाणि सवनानि

1939

परिशरते तृतीयसवने वा श्रप्यते। ब्रह्मयजमाना वुपनिष्क्रम्या परेणात्तर
 वेदिमतिक्रम्य दक्षिणत उपविशतः। प्रतिप्रस्थात्राहता नुरोडाशधानादी
 नध्वर्युरासादयति प्रियेण नाम्ना० आसीद्विति। ततस्तूली दक्षिणस्या
 श्रोण्यावहिव्ये ह्युसादयति। ततस्तूलीमेवोक्तेवाजिनमासादयति। य
 जमा० यस्त आलोत्यासाद्यमानामामिक्षा। यो नः कनीय इह० अपतमिंद्रो
 हरिवाभुवना नुदताम० यधाना अभिमृशति। यो नः कनीय० अपतमिंद्रो
 पूथण्वाभुवना नुदताम० य इतिकरंभ० यतो र्याति परिवापं। यो नः कनी
 य० अपतमिंद्रो भुवना नुदताम० य इति पुरोडाश० इयमिंद्रियममृतं वी
 येन नयेद्रायप० तया देवा अ० नेय मामिक्षामयि श्रयतां। इत्यामिक्षा। यस्य

॥१२८

धिबीमचरत्तुमप्र० नमहेन्द्रवाजिनं मां धिनोतु इति वाजिनं अयं यज्ञः पंचहोत्राच्च
 आसना निहाविर्ष्यमिच्छति ततो ध्वर्युर्जुहोतु भूतोरुपस्तीये मा भै मां ये संवि
 जिध्वं मा वो हिंसिष्यं मा वस्ते जोष क्रगीतः भरतसुद्धरेतमनुषिचतावदाना
 निवः प्रत्यवदास्यामि न मो वो अस्तु मामाहिंसिष्यत धाना अभिमंश्यद्विरब
 दायपरिवापकरं भूपुरोडाशा मिहं ता न्या भैरिति प्रत्येकमभिमंश्यद्विरब
 रवद्यति यद्वदाना निवो वद्य० नत्तद्विआप्यायता पुनः धानाः प्रत्यभिघादं पूर्व
 वदितरानभिघार्य सर्वेभ्य उन्नराधेभ्य उधभृतिस्विष्टकृत सकृत्सु कृदवद्यति
 सकृज्जुहोतिरुपभृत्यभिघार्य प्रातः प्रातः सावरेयं दाय पुरोडाशानामनुब्र
 हि शतिसंप्रेष्यति अत्याक्रम्या श्राव्य प्रत्या श्राव्य प्रातः प्रातः सावरेयं दाय ॥१२८॥

पुरोडाशा न्यास्यता त्वेव्ये तिसं प्रव्यति। वयं हते जुहोति। यजमानः इन्द्रो यदो
 इन्द्रस्या ह देवयज्यं यं द्रियान्यन्नाद। इन्द्रिया ध्यन्नादो न्नादं इन्द्रिया व्यन्नादं इन्द्रि
 यावी भूयासं प्राणेः सायुज्यं गमेयं। अं पभृतं जह्वां पर्यस्याग्रे येनु ब्रूहि आ
 श्राव्य प्रत्याश्राव्याग्रे ये प्रव्यति वयं हते जुहोति। अग्रे य इदं। अग्रे ररुं यायु
 ष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां० अग्निर्मादुरिष्टात० अध्वर्युः वैश्वानरे इत्युदके निनीय
 परिवापं विरुज्या न्यान्य विरुज्य प्राशिन्नमवद्यति नेडा वं मेद्यति। ब्रह्मामित्र
 स्यत्वा० प्रक्षे। आज्यादीनि सर्वोणि हवी व्याघ्राद्यगोक्षारकल्पयित्वा आज्य
 लिप्तापाणी प्रक्ष्मात्म्य सोमिकं कर्म कृति पद्यत ब्रह्मयजमानो यथ तत्प्रत्ये
 त्यसदः प्रविश्योपविशतः अध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारो द्विदवत्यैः पचरतः

1192e

उपयामगृहीतोसिवायवइंद्रवायुभ्यांत्वा। इतिप्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेइंद्र
 वायवस्येकदेशंगृह्णाति। उपयामगृहीतोसिवाक्षसदसिवाक्या० ध्य
 क्षाम्यागृह्णाति। इति तत्रैव द्वितीयं द्रोणकलशाद्गृह्णाति। अध्वर्युरैंद्रवा
 यवमादत्ते द्रोणकलशात्परिपूवयाराजानं परिगृह्योभोहविर्धोनादुप
 निष्क्रम्य अध्वर्युः अध्वरोय सोमं स्तु देवा ओ० घृतं वदेव सोमस्वाहा इ
 त्याघारयति। परिपूवया सोमपीथोऽशुभो भवति। ओय धीभ्यः पशवे
 जनान्यविश्वेभ्योभूतायेदं। सोमायेदंमैतिभाष्यकारः। अपरेणाग्निं दक्षि
 णतो ध्वर्युरुत्तरुतः। प्रतिप्रस्थाता च तिष्ठतः अध्वर्युः वायवइंद्रवायुभ्या
 मनुब्रूहि। ओश्रावयास्तु श्रावस्वायवइंद्रवायुभ्यां वेव्येति। यजमानो हूय 1192e

मानेन्द्रवायवे भूरसि श्रेष्ठे रश्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाहि । इत्यादित्य सुपति
 छेत । उभौ वषट्ते जुहुतः पुनर्वषट्ते जुहुतः वायवेन्द्रवा सुभ्यामिदं अध्व
 यीपात्रे प्रतिप्रस्थाता संपातमवनी अध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रे एकदेशं य
 संपातस्यावनयति । अध्वर्युः सदो गच्छति । प्रतिप्रस्थाता हविर्धोनं प्रविश्य
 देवेभ्यस्त्वेत्यादित्यस्याक्या संपातमवनयति । विल्ववुरुक्रमे षते सोमस्त
 रस्वतते दुष्प्रक्षिमावरव्यतरत्यादित्यपात्रे णादित्यस्थालीमपि दधाति ।
 अध्वर्युः मधिवसुः पुरोवसुर्वाक्यावाचं मे पाहीति होत्रं भक्षं प्रयच्छति । ते
 नेव होता प्रतिगृह्णाति । परिप्लवाशेषं भक्षायामध्वर्युः रेकत्र पात्रे स्थापयति
 अथ मेत्रावरुण गृहेण प्रचरतः । प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रे उपयामगृही

१११३०

तोस्यतसदसिचक्षुः गृह्णामि। इति मेनावरुः प्रहोदेशं दे दे गृह्णति नद्रो
 णकलशात्। अध्वर्युर्मेयरुणमादत्ते उभौ हविर्धो नान्निष्क्रम्या परेणामिदक्षि
 णतो ध्वर्युरुत्तरतः प्रतिप्रस्थाता चतिष्ठतः अध्वर्युः मित्रावरुणाभ्यामनु
 हीतिसंप्रप्य आश्रावयास्तु श्रौषट् मित्रावरुणाभ्यां प्रप्या उभौ वयं हूते स
 कं जुहुतः मित्रावरुणाभ्यामिदं यजमानं धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानिष्पा
 हि। प्रतिप्रस्थाता ध्वर्यो पात्रे संपातमवनयति। अध्वर्युस्तस्यैकदेशं प्रतिप्र
 स्थातुः पात्रे वनीय सदागच्छति। प्रतिप्रस्थाता हविर्धो नं प्रविश्य विश्वदेवेभ्यस्ते
 त्यादित्यस्यास्यां संपातमवनीय विलुपुरु क्रमेण तैः पात्रेणादित्य रथादी
 मपि दधाति। अध्वर्युः मयि वसुहिं दत्तु शुश्रूष्या श्वदुर्मे पाहीति होत्रे

१११३०

भक्षं प्रयच्छति ते नैव होता प्रतिगृह्णाति तत आश्विनेन प्रचरतः। प्रतिप्रस्थाता।
 उपयामगृहीतोसि श्रुतसदसि श्रोत्रपा० भ्रातृगृह्णामि। आश्विने कदेशं स्वस्य
 पात्रे गृह्णाति न द्रोण कलशात्। उगो नित्यं यपूर्वविदपरेणामितिष्ठतः। अध्व
 यः अश्विभ्यामनुब्रूहि आश्वियास्तु श्रोत्रपा० अश्विभ्यामप्रेष्य उभौ सकृद्वप
 द्रुते जुहुतः। आश्विभ्यामिदं। प्रतिप्रस्थाता ध्वयुपात्रे संपातमवनीयति। अध्व
 यः प्रतिप्रस्थातृपात्रे एकदेशं मवनीय सः प्रविशति। प्रतिप्रस्थाता हविधा
 ने प्रविश्य विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यस्त्विथा न्याने संपातमवनीय धिस्तु वुरुक्रमेति
 तेन पात्रेण स्थालीमपि दधाति। अध्वर्युः मयिवसुः संयद्रसुः श्रोत्रपाः श्रो
 त्रमेपाहीति होत्रे भक्षं प्रयच्छति ते नैव स प्रतिगृह्णाति। अथ यदि उच्छेपो न

११९३९

श्रयति तर्ह्यदि स्याम उपदस्येदिति विधानेनोत्पत्तिकार्योऽध्वर्युः आधवनी
यं प्रतभृत्यवनीय आधवनीयं दशाभिर्मृष्टान्युज्जतिप्रपीड्य पवित्रं निद
धाति। ततो ब्रह्माद्राता यजमानः सदस्यश्च मध्यमः कारिणः मैत्रावरु
णा ब्राह्मणां संसीपोतानेष्टा घ्रावाक् आग्नीध्रश्च होत्रका उभये च मसिनि
भुवंति सर्वेषां प्रति पुरुषाश्च मसाध्वर्यवः। अध्वर्युः। उनीयमानेभ्यो नुब्रू
हि होतुश्च मसभानुन्नयध्वसुभयतः शुक्रान्कुरुध्वमघ्रावाकस्थचमसा
ध्वयो मात्वमुन्नेष्टाः प्रतिप्रस्थातः प्रोक्षिता प्रोक्षितांश्च कलाकल्पयेन्ने
तः सोमं प्रभावयेतिसंप्रेष्यति। खर एव होतचमसमुख्यान्दशचमसानु
न्नयेत्यन्या न घ्रावाक् चमसान् परिपूवयो नैताद्राण कलशामुपस्तीथे

११९३९

पूतभूतउन्नीयद्रोणकलशादभिघारयति। सर्वचमसानामयंकल्पः प्राक्स्थि
 तेष्वेवोन्नीयमानमुक्तं। तस्मिन्परिहिते। देवस्यत्वासंभ्यामाददे। इत्यध्वर्युः
 शुक्रग्रहमादत्तेतेनैवमंथिनं प्रतिप्रस्थाता। तूष्णीं चमसांश्चमसाध्वर्युवुओद
 दते। तूष्णीं संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षिताभ्यांशकलाभ्यां शुक्रामंथिनो अध्वर्यु प्रति
 प्रस्थाता रो अपि धूतः अपनुत्तः शंडः सहपाप्मना अपनुत्तः सस्यमि
 मं अपनुत्तो मर्कः सहपाप्मनेति अप्रोक्षिताभ्यांशकलाभ्यामुपयुज्यतः। अध्वर्युः स्तोत्रोसिज
 सूनपध्वंसयतः ताभ्यामेव शकलाभ्यामुपयुज्यतः। अध्वर्युः स्तोत्रोसिज
 नधादेवास्त्वांशुक्रपाः प्रणयेतु रतिशुक्रं हरति। प्रतिप्रस्थाता। स्तोत्रोसिज
 नधादेवास्त्वांमंथिपाः प्रणयेतु रतिमंथिनं हरति। उर्वंतरिक्षमन्विहीतिग

१३२
न

धृतः अनृष्टं च मसाध्वर्येवः प्रांचो नु पूर्वं तिष्ठति । तान्दक्षिणेनाध्वर्युः हरति
उत्तरेण प्रतिप्रस्थाता सर्वे निष्क्रामंति । अग्रेण हविर्धोने अरतिपत्रे वा उमौ
आयुः संधत्तं तमे जिह्वतं प्रा० तं मया तं व्या तं च तं श्रो तं मन तं वा तां
तमिति संधत्तः अध्वर्युर्दक्षिणेन गच्छत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थाता । अपरेण च
मसाध्वर्यवस्तिष्ठंति उमौ अनाधृष्टासीत्यगुष्ठाभ्यामुत्तरवेदिं विलिख्य तौ वि
परिक्लामतः अध्वर्युः सुवीराः प्रजाः प्र० हि शुक्रः शुक्रशो चिषा इति दक्षिणे
न हरति । प्रतिप्रस्थाता । सुप्रजाः प्रजाः प्र० शि मंथी मंथिशो चिषेति उत्त
रेण हरति । यजमानः ग्रेहाजिन्वेथा सु पथ्या मध्वावीत । रत्यनुमंत्रयते ।
उमौ अग्रेणाहवनीयमभितौ यूपं पुरस्तात् सत्संचाववतिष्ठेते पश्चात् प्रांचंश्च

भृश

मसाध्वर्यवः अध्वर्युः संजग्मानौ दिव आपृथिव्याः शुक्रः शुक्रशोचिषेति प्रतिप्र
स्याता संजग्मानौ दिव आपृथिव्या मंधि मंधिशोचिषेति उभौ अरली पात्रे वा
संधत्तः उभौ आयुस्स आयु मे धत्तमायु येतायु धत्तमा० प्रा० वे० श्रो० तौ पुत्र
जामयि चैपु जमाने च इत्युभौ ग्रहावभि मंत्रयते। अध्वर्युः शुक्रस्या धिष्ठा
नमसि शुक्रे वाते स मिध्यस्व स्वाहा। प्रतिप्रस्याता। मंधिनो धिष्ठा नमसि
मंधिने वाते स मित्तया स मिध्यस्व स्वाहा। उभौ स्व प्रोक्षितौ शुक्लौ अभ्या
धत्तः शुक्रामंधिभ्यामिदं। निरस्तः शुंडः सह माप्नोति निरस्तो मकः सह
पाप्मनो इत्यप्रोक्षितौ शुक्लौ बहिर्वेदि निरस्येताप उपस्पृश्या अध्वर्युरा
श्राव्य प्रत्योश्राव्य प्रातः प्रातः सावस्य शुक्रवतो मंधिवतो मधुश्रुत इ

११३३

द्रव्यसोमानास्थिताग्नेव्यामध्यतः कारिणां च मसा ध्वर्यवो वषट्कृतानुवषट्क
 तानुजुहोत होत्रकाणां च मसा ध्वर्यवः सकृत्सकृदुत्वा। शुक्ला स्याः पुन्रीयोपा
 वतैर्ध्वमिति संप्रेष्याति। अग्निं न स्पृते रयिपते सुवीर्यस्य द्रेण सयुजो वयं।
 शुक्लं हूयमानमन्वारभते। वषट्कृते सवेयुगपे जुहोति। सप्रथमः संकृति
 विधेः इन्द्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता। सप्रथमः संकृति
 मित्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेति। इन्द्राय देमित्राय दे। प्रतिप्रस्थाता उत्तरतः पु
 रस्ताद्वाहिः परिध्यंत वेदिं आहुवर्नायादगारं निरुह्य तस्मिन्। एष ते रुद्रभा
 गोयनि रया च धास्तं जुषस्व विदे। णां स्वस्ति स्वाहा। इत्येतं मंधिनः सं
 स्त्रावं सर्वहुतं जुहोति। रुद्राय वास्तुपतय इदं। मध्यतः कारिणां च मसा ध्व
 त्पध्वर्युः। प्रतिप्र. सप्रथमः तं. तस्मै मित्राय सुतमा जुहोमि स्वाहेति जुहोति।

११३३

यैवानुवषट्कृतं जुहोति। सोमेयं शिवं कृतं इदं। अध्वर्युः प्रेतुं होतुं श्वमसः प्रवृत्तः
 नः प्रोक्तातुः प्रयजमानस्य प्रसदस्य स्थितिं संप्रेष्यति। अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता शो
 यधेत प्रेत्य अध्वर्युः सूदवधुः कपात्रमायतने सादयति प्रतिप्रस्थाता। असू
 दमेव मंघ्रिपात्रमायतने सादयति। मुधः तः कारिणा च भस्मान्सदो हरति। हो
 त्रकाणां च भस्माध्वर्युवः हविर्धानं प्रविश्य शुक्रोद्गोणं कलशस्थः सोमस्तस्या
 पस्तरणे न्तयनाभिघारणानि स्वस्वचमसं कुर्वति। एवं स्वस्वचमसमुन्नीया
 हवनीयमुपावर्तते। अध्वर्युः तैः प्रचरति। मैत्रावरुणं चमसमादायाश्चाव्य
 प्रत्याश्चाव्य प्रशास्त्य जितिसंप्रेष्यति। वषट्कृतानुवषट्कृतयोः हुत्वा च
 मसाध्वर्यवे प्रयच्छति। मित्रावरुणाभ्यामिदं। अग्नयं शिवं कृतं इदं। चमसा

॥१३४

ध्वयुः सदो भूतं रुरति च न मा गण यो यः गण स दः प्रविष्टस्ते न ते न तस्मै च म
समाहुरति ते नैवे प्रत्ये त्प प्रत्याहुरति अध्वयुः रेव मुत्तरेः प्रचरति आश्राव्य
प्रत्याश्राव्य ब्रह्म न्यजेति ब्राह्मणा घृक्ष्य न प्रेष्यति इन्द्रायिदं अग्नये स्विष्टकृ
त इदं तं च मसमादाय आश्राव्य प्रत्याश्राव्य पोतयेजेति पोतारस्व प्रेष्य
ति मरुद्वा इदं अग्नये स्विष्टकृत इदं आश्रा० अस्तु० नैष्टयेजेति नैष्टा
स्व प्रेष्यति वायु इदं अग्नये स्विष्टकृत इदं आश्रा० अस्तु० अग्नीध्रं जे
त्याग्नीध्रं प्रेष्यति अग्नय इदं अग्नये स्विष्टकृत इदं तस्य च मसमादा
य सदो गच्छति सुहोतुरया उग्री दित्या च ष्टे होत्रा पूर्वष्टष्टेदिदमोषो
त्तरा स भद्रमक यो नः सोमं पाययिष्यतीति हाता प्रत्याह अध्वयुः न च ॥१३४

दसंत्वादेवसोमसु चक्ष्वा अवरेष्यं। इत्येक्ष्य। मंद्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानांवा०
 शर्लावाजुषाणा सोमस्यतप्यतु शति प्रतिप्रस्थाता। रसुपद्वयव्याघारशे
 च भक्षयति। हिन्वमेगात्रा० तिगाः इत्यात्यानमभिमश्यपात्रं प्रक्षाल्य निधाप
 यति। वाग्देवी सोमस्य पिबत्विति वा भक्षमंत्रः सर्वत्र अथा द्विदेवत्या भक्षयति।
 होता प्रथमो भक्षयति। ततो ध्वर्युस्ततः प्रतिप्रस्थाता द्विरेदेवाय च भक्षयति।
 क्रमेण द्विरेषकारकरणादिः संप्रदानं तत्र ग्रहसंपातावनयनात् भक्षम
 क्षमंत्रमावृत्य भक्षणं सकृत् सकृदितरा मंत्रावरुणाश्विनो होता प्रथममेदं
 वायवं भक्षयित्वा नुसृजन्नेवा ध्वर्युं वेददाति। अध्वर्युः भक्षहिमा विशदीया
 युत्वा यज्ञे० सोमप्रिया मे हृदो सि। शति भक्षप्रतीक्षते। अश्विनोस्त्वा वाहुभ्या

11936

५ मध्याह्ने शतिप्रतिगृह्य। नचक्षसंलोदे० अवश्येयं। इत्येवक्ष्य। होतरूपकृत्यस्व।
 प्रतिप्रस्थात रूपकृत्यस्व। मद्राभिभूतिः केतुर्य० तुमद्रास्व० त्वेहि विश्वं च० या
 पुष्यवन्तसे। वसुमद्रणस्य सो० विदेः प्रातः० तौ भक्षयामीति प्राणे षूपनिग्रा
 हंवाग्देवी सोमस्यपि बलित्तिवा भक्षयति। अनुत्सृजनेव प्रतिप्रस्थत्रिप्रय
 छति। हिन्वमेगात्रा हरि० भिमतिगाः। इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशति। प्रतिप्रस्था
 ता भक्षेहीत्यादिना भक्षं प्रतीक्ष्य अश्विनोरिति प्रतिगृह्य नचक्षसंलोदेत्येवक्ष्य
 मद्राभिभूतिरित्यनुद्गत्य वसुमद्रणस्यतिवाग्देवस्योमस्यपि बलित्तिवा प्राणे
 षूपनिग्राहं भक्षयति हिन्वमइत्यात्मानं प्रत्यभिमृशति होतृचमसे किं
 चिदवनीयानुत्सृजंत एवमेव भक्षयति होतृचमसे सर्वं शेषमानीय पात्र

11936

मुखजंति। एवं मैत्रावरुणस्य भक्षयंतिसकृदेव होता प्रथेमा भक्षयति अध्वर्यवे
 प्रयच्छति अध्वर्युः भक्षेहीत्यादिना प्रतीक्ष्याश्विनौ रिति प्रतिगृह्यन् चक्ष संवे
 तवेद्यभेदाभिभूतिरित्यनुष्ठुत्य च क्षुप्नो रूप निग्राहं होतृपक्ष्यस्येत्यादिव
 सुमहानस्येति वाग्देवीति वा भक्षयति हि न्वमश्रुमिष्टशोति भक्षयित्वानुष्ठुज
 न्नयुष्मति प्रतिप्रस्थातापि भक्षे हीत्योदि हि न्वमश्रुत्यात्माभिमुश्रीनांतकरो
 ति। होतृचमसं सकृदवनीयुपात्रमुत्सृजति। एवं मैत्राश्विनं दक्षिणे कर्णे उ
 पनिगृह्य सर्वतः प्रदक्षिणमात्मानं परितुल्य वाभे कर्णे उपनिगृह्य यथेत
 पुनः परिगृह्य भक्षयति सकृत्संपातं होतृचमसे वनं यति। पुरोडाशशक
 लं मैत्रेवायवेस्य पात्रे वदधाति। पयस्यां मैत्रावरुणस्य पात्रे धाना आश्वि

११९३६ नस्य पात्रे। तानि पात्राणि हविर्धानस्या परया द्वारा प्रप्राप्योत्तरस्य वत्तेन्यां सा
 दयति। आततीयस्वनात्परिशे रते। उत्तरेणा हविर्धानं गलेडा पात्रमुपस्ती
 र्येत्यादिकरोति यज्ञमानभागमवदाय पृथगे धेधमा मिक्ष्मांश्च निदधा-
 ति। लाजानां चतुर्धा करण। इडामवदाय गुलिपर्वणी अन्नक्ति होत्र इडामा
 दधात्सुपो घृष्टं च भस्मांश्च मस्ताध्वयेव उपदधमानां होत्र च भस्मास्य
 ष्ठं धारयति उपरुतायां ततः प्राश्निज भक्षणान्तरं इडा शकलमध्वा वाका
 यनिदधाति। पूर्ववेदिडां भक्षयति। ये प्रकृताविति च नाल्प्रकृते सवनी
 यपुरोडा शकर्मणि समवेता स्त इत्यर्थः ततो गैत्रावरुणः प्रतिप्रस्थाता
 च भक्षयित्वा मार्जयेत्तस्वभागेः सह यजमानस्तत्तमाः ततो हविः शेष

११९३६

भक्षयंति होत्रका अग्रे भक्षयिष्यंति। तूष्णीं शारवां प्रहरति अथवा जिनन प्रच
 रति व्याख्यातं पंच होतृणां जिनपात्र उपरंती र्यं भाभेरित्यभिमत इत्यवर्हिषि वि
 धिं च वा जिनं सर्वं गृह्णाति। पूरयित्वा नाभिधारयति वा जिभ्यो नु ब्रूहि आश्रा-
 अस्तु वा जिनो यज उर्ध्वं जुरासीनो हस्तावषट्करोति वषट्कते विधिं च्यमान
 याजु होति यजमा वा जिभ्यश्च वाजिनो हृदे यं द्रियावीजं मानमिति वा।
 अध्वर्युरनुवषट्कते जु होति यज अग्नये रिवृष्टकत इदं अग्रेः रिवृष्टक
 तो हृदे वायुष्मा अग्निमोदु अध्वर्युः वाजिनो द्रकेण दिशः प्रतियजति
 दिशः स्वाहेति पुरस्तात् प्रदिशः स्वाहेति दक्षिणत आदिशः स्वाहेति प
 श्चात् विदिशः स्वाहेत्युत्तरत उदिशः स्वाहेति मध्ये स्वाहा दिग्भ्य इति

॥१७१

प्रदाक्षिणमनुयिंच जुहोति। नमो दिग्भ्य इत्युपतिष्ठते। यजमा० दिग्भ्य इदं
 प्रदिग्भ्यं आदिग्भ्यं विदिग्भ्यं उदिग्भ्यं दिग्भ्यं समुपहयवाजिनं भ
 क्षयंति। यजमानः प्रथम उत्तमो वा भक्षयति। वाजिनो भक्षो भवतु वाजो
 अरमात्रैतः स्तुतममृतं वलायसन इन्द्र इन्द्रियं द्रविणं दधातु मारिया
 मवाजिनं भक्षयंत स्तस्येत वाजिन्वाजिभिर्भक्षंकृतस्य मधुमत उप०
 क्षयामीति वाजिनमक्षणमंत्रः ततः प्रतिप्रस्थाता पिष्टलेपफलीक
 रणहोमो जुहोति यजमानः प्रणीता सुमार्जयते प्रतिप्रस्थातो पवेष्टो
 दसनं केपालविमोचनं करोति। नतश्चुममभक्षः सर्वेषां प्रथमो होता
 भक्षयति सकृत् द्विः खंचममे प्रथमं खंचममे अनुहय भक्षयति। इत ॥१७२॥

१

रेणोचमसिनां चमसिषूप हूय भक्षयति होत्रकाणां चमसेषु तंतं तमसिनं मध्वर्युचो
 प हूय भक्षयति ततो होत्रको होत्रध्वर्यु उप हूय भक्षयति अध्वर्युश्च तस्य तस्य भक्ष
 णानंतरं होतरितं स्मि श्रौप हूय भक्षयति ततो होतास्व चमसमादाया नुप हूय समा
 ख्या भक्षं भक्षयति ततो मध्यतः कारिषाः होत र्युप हूय समाख्या भक्षं भक्षयति हो
 त्रको होत र्यध्वर्युचोप हूय समाख्या भक्षं भक्षयति शेषं कुर्वतः तत्र श्लोकाः व
 षण्ति भित्तं सवेष्ठां चमसानां सकृत् स हूत होता दौ भक्षयेत्तश्चो होत्रकाश्चुय
 थाय धां भक्षयेयुर्वेष्ठा दध्वर्युश्च प्रदानुतः अतश्च गसिनः स्वस्वं भक्ष
 येयुः समाख्यायां तत्र होतुरुपाहूतं चमसेस्वेभ विद्यते अगावा द्राक्षिण
 होता होत्रावाध्वर्युणा सह उप हूय तं होत्रकाश्चमसेषु यथाक्रमेण शिष्टयू

193

पहवे होतु भवे अमसि भिः सरु। भक्षेहीत्यादि हृदयाभि मर्शनांते कृते वशेषितं
 शोमान्त्वं न भक्षितां श्रमसान् आप्यायस्व समेतु ते० संगद्ये इति चमसि न
 आप्याययंति। वसती वरीभिः मंत्रे जपमात्रमित्येके लौकिक सोमरसे नेत्यन्ये
 तेनाराशं सा भवति तान् नाराशं स्यात्तु दगायता न्दक्षिणस्य हविर्धोनस्य प
 श्चादक्षं सादयति। अनंतरं नीष्ट राग्री ध्रास्य चमसो सादयति उपविशत्य
 छावाकेनोण स्तंघ्रिष्यं बहिः खर्दं संतरे मे पुरो जश शंकलमा दधदध्वयु
 राह। अष्टा वाक वदस्व यत्ते वाद्यमिति। ततो अष्टा वाकेनो पोरमान् ब्राह्मणा न्त्रा
 ह्मणा ह्यय ध्वमिष्टिपु न्यमाने। अध्वर्युः अष्टा वाको वायसु पहवमिष्टति तं हो
 तरुपह्वयस्येति संज्ञे प्यतियत्रे न होत्रोपह्वयमान जानाति तस्मिन्काले अष्टे ॥ १९३ ॥

वाक् चमसमादायो न्नीयमानाया ब्रूते होति संप्रेष्यति चमसमुन्नेत्रे प्रयच्छ
 ति। उन्नीयमानसूक्ते परिहिते चमसपुनरादाय आश्रा-अस्तु-अष्टवाक्य
 जेतिसंप्रेष्यति वषट्कृते जुहोत्यनुवषट्कृते हुलाभसंहरति यज-इन्द्राग्नि
 भ्यामि-अग्नये स्विष्टकृत इ-नभक्षयति नास्मिन्नुपहवमिच्छते यद्यस्मिन्नुप
 वसमिच्छेते। भक्षयेत्येव ब्रूयात्। भक्षिताप्यायितमष्टावाक् चमसनेष्टुराग्नी
 अस्य चमसां वंतरासा दयति। एतदेवातर्ध्वमष्टावाक् चमसस्य स्थानं
 अतएव नायते। सर्वत्राभियमानुपूर्विकाश्चमसा इति तेषां सादनोन्नयन
 होमभक्षणप्यायनेषु क्रमभेदे सति विपर्यायप्रायश्चित्तकर्तव्यं सप्तमः
 पटलः सतुग्रहः प्रचरतो द्वादशभिश्चतुर्दशभिर्वा सह

1193e

प्रथमौ गृह्यते सहोत्तमा विधिः श्रुति साधारण्येन प्रथमो ज्ञानां सहगृहणं
 श्रूयमाणं मनसि द्रोण कलशात्कृत्वा होमस्यापि सहभावे द्वाप्ते व्यवस्था
 माह द्वादशसु सर्वा नाना जुहुतः त्रयोदशसु न्यतरण सहचतुर्दशसु
 सहप्रथमो सहोत्तमो गृह्यते न सादन अनासना हूयंते अन्यस्य होम आ
 सादनमंत्रस्याश्रयणात्तु पूर्वस्य पूर्वस्य शेष उत्तरमुत्तरमभिगच्छीतः
 स्वस्य पात्रे अध्वर्युर्द्रोण कलशात्परिपूर्वयोपस्तीय उपयामगृहीतो सिम
 धवेत्वेति स्वे पात्रे पूत भूत उद्वेन नो नो यद्रोण कलशादभिधारयति ततः
 प्रतिप्रस्थाता उपयामं सिमाधवाय वेति स्वे पात्रे तथैव परिपूर्वयोद्वेन
 यो रेकत्वान्न सर्वथा सहगृहणं संभवतीति सामर्थ्यादेवैव गृहणं सदव्य

1193e

वधानेन मध्यमानां विशेषणं व्यतिषेकं नुल्लतं व्यतिष्य व्यतिष्य पयोधेणे
 लर्थः अध्वर्युः प्रचारसमये प्रतिप्रस्थाता गृह्णातीति तात्पर्यार्थः तदिदमु
 क्तं व्यतिषंगं गृह्णीतः प्रतिप्रस्थाता तत्रैव तिष्ठति अध्वर्युरत्याकम्या आभ्यप्र
 स्था आभ्यसतुना प्रेष्यति प्रेष्यवषट्कृते जुहोति। यजमान इन्द्राय मधवद् अ
 ध्वर्युः प्रदक्षिणमावत्सप्रत्यङ् हविर्धोनमिति प्रतिप्रस्थातोऽपनिष्क्रामति प्रविशं
 तमध्वर्युं ग्रहेण परिगृह्णाति। दक्षिणेन पात्रं हरत्युत्तरणोऽपनिष्क्रामति। आभ्या
 अस्तु सतुना प्रेष्य वषट्कृते हुत्वा तद्वै प्रत्येतिसमस्तुमा धवाय दंतधेवाध्व
 र्युः परिपूतयोपस्तीर्यो पयाम गृहीतोऽपि शुक्राय लेति पूतं भूतमुदचने नोन्नी
 यपूर्वस्य ज्ञापयत्यपरिगृहीतोऽपनिष्क्रामति तं निष्क्रामतं प्रतिप्रस्थातारमध्व

1198/0

युः पात्रेण परिगृह्णाति रक्षिणेन पात्रं हरत्युत्तरेण प्रविशति। एवं सर्वत्र ग्रह
 संचरन्नामः अर्धचर्याश्राव्यप्रत्याश्राव्यसतुना प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्कृते
 हुत्वा तथैव प्रत्येति। लघुशुक्रायेदं प्रतिप्रस्थाता उपयामगुं सिसुचयत्वे
 ति चतुर्थगृह्णाति। तथैवोपनिष्क्रम्याश्राव्यप्रत्याश्राव्यसतुना प्रेष्येति संप्रेष्य
 वषट्कृते हुत्वा तथैव प्रत्येति। अग्नये शुचयश्च अर्धचर्याः परिपूर्व
 योपस्तीय उपयामं सिसुचयत्वेति पंचमं गृह्णाति। पृतमं त उदंचनेनो
 न्नीय गृहीत्वा द्रोणकलशादभिधार्य द्वाविंशतिप्रस्थात्रो संगृह्यतः उप
 निष्क्रम्याश्राव्यप्रत्याश्राव्यसतुना प्रेष्येति संप्रेष्य वषट्कृते हुत्वा तथै
 व प्रत्येति इदं यानमस इदं प्रतिप्र. उपया. सिसुचयत्वेति षष्ठं गृही 1198/0